

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Valentina Čelan

**ZAHOD VS. VZHOD
ALI JE RAZVITI ZAHOD DOLŽAN ZAGOTAVLJATI PREŽIVETJE
NERAZVITEGA VZHODA?**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Valentina Čelan

MENTOR: doc. dr. Jernej Pikalo

**ZAHOD VS. VZHOD
ALI JE RAZVITI ZAHOD DOLŽAN ZAGOTAVLJATI PREŽIVETJE
NERAZVITEGA VZHODA?**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

Hvala mentorju za vso pomoč, nasvete in napotke pri izdelavi diplomskega dela.

Hvala staršem in vsem bližnjim za podporo in vzpodbudo tekom študija.

In hvala Matjaž, ker mi vedno stojiš ob strani.

**"We are here to preserve democracy,
not to practice it!"**

(Gene Hackman v filmu *Škrlatna plima*)

Zahod vs. Vzhod: Ali je razviti Zahod dolžan zagotavljati preživetje nerazvitega Vzhoda?

Globalizacijo dandanes razumemo kot sklop sprememb v družbi, politiki in gospodarstvu, kjer so razlike med narodi manjše, kjer se države zavzemajo za demokratične ideale in kjer je gospodarska blaginja za vse. Vendar pa je ob podrobnejši analizi hitro jasno, da temu ni tako. Vedno bolj je namreč očitna neenakost držav, kjer se le-te delijo na bogate in revne, Zahod in Vzhod ter razvite in nerazvite. Razmerja, ki jih je moč zaslediti že v pretekli zgodovini in ki so se skozi čas le še stopnjevala. Sočasno pa je nastajala tudi produkcija identitet Zahoda in Vzhoda, pri čemer je prvi bil obravnavan kot boljši, naprednejši in bogatejši, drugi pa kot nasprotje tega, se pravi kot slabši, nazadnjaški in reven. Odnosi držav v mednarodni skupnosti tako nemalokrat spominjajo na že doživeto situacijo nadrejenosti in podrejenosti v času kolonializma. Utemeljeno je torej sklepati, da trenutno obdobje globalizacije pravzaprav pomeni novodobni kolonializem, kjer so ponovno vodilne kolonialne metropole in kjer se politike izkoriščanja sprejemajo skozi masko mednarodnih institucij.

Ključne besede: Globalizacija, Zahod, Vzhod, kolonializem, post-kolonializem, produkcija identitet.

West vs. East: Is developed West responsible for the survival of underdeveloped East?

Globalisation today is often understood as string of political, social and economical changes which bring nations together, influences states to work within democratic ideals and means economic prosperity for all. At closer look it soon becomes clear that reality is somewhat different. The inequality between countries is more and more obvious and they are often divided among rich and poor, western and eastern, developed and underdeveloped. The kind of relations that can be traced back in time. The production of identities of West and East was created at the same time, where latter was considered as the worst, reactionary and poor, while West became recognized as the best, progressive and rich. The relations in international community are therefore often compared with those of coerce and discrimination that is typical of the colonial era. This gives us reason to believe that globalisation, which we are experiencing today, is actually developed colonialism, where all the power is concentrated in the hands of the colonisers and the politics of exploitation are created behind the mask of international institutions.

Key words: Globalisation, West, East, colonisation, post-colonialism, production of identities.

KAZALO

Kazalo tabel in slik:.....	8
Seznam kratic in okrajšav	9
1. UVOD	10
2. METODOLOGIJA.....	14
2.1 Cilj in pomen predlagane teme.....	14
2.2 Hipoteze	14
2.3 Metodologija	14
3. KOLONIALIZEM	15
3.1 Opredelitev kolonializma	15
3.2 Tipi kolonij	18
3.3 Motivi, ki so spodbudili kolonializem.....	19
3.3.1 Ekonomski motivi	19
3.3.2 Religiozni motivi.....	20
3.3.3 Strateški motivi	21
3.4 Obdobja kolonializma – kratek zgodovinski pregled.....	22
3.4.1 Predkolonialna doba.....	22
3.4.2 Obdobje geografskih odkritij (15. st. – 18.st.)	23
3.4.3 Kolonizacija Azije.....	27
3.5.1 Opredelitev imperializma.....	29
3.5.2 Nastanek ZDA in dekolonizacija Latinske Amerike.....	30
3.5.3 Širjenje imperijev	31
3.5.4 Rast Evrope in ZDA na račun ostalega sveta.....	33
3.5.5 Prva svetovna vojna in njene posledice.....	35
3.6 Neo-kolonializem (20. st).....	36
3.6.1 Druga svetovna vojna in njene posledice.....	36
3.7 Dediščina kolonializma	39
4. PRODUKCIJA IDENTITET ZAHOD/VZHOD	43
5. RAZVOJ.....	47
5.1 Klasična opredelitev razvoja	47
5.2 Novi pogledi na razvoj	48
5.2.1 Milenijski razvojni cilji (MDGs).....	50
5.3 Indikatorji razvoja – kdo jih določa in kdo meri?	52
5.4 Klasifikacija držav.....	53

6. GLOBALIZACIJA.....	57
6.1 Kaj pravzaprav je globalizacija?	57
6.2 Zgodovinski okvir globalizacije.....	59
6.3 Neenakopravne možnosti razvoja (vpliv globalizacije na industrijo in trgovino)	61
6.4 Delo institucij ter transnacionalnih podjetij in njihov učinek	65
7. OBDOBJE POST-KOLONIALIZMA.....	68
8. ZAKLJUČEK.....	72
Literatura in viri	74

Kazalo tabel in slik:

Tabela 5.2.1.1: MDG's.....	51
Slika 3.3.3.1: Primer plakata republikancev.....	21
Slika 3.4.2.1: Doba geografskih odkritij in evropska ekspanzija med leti 1400-1700.....	27
Slika 5.4.1: Delitev držav glede na MDG's.....	54

Seznam kratic in okrajšav

- BDP** – Bruto domači proizvod
- BND** – Bruto nacionalni dohodek
- CAP** – Common Agricultural Policy
- DN** – Društvo narodov
- EU**- Evropska Unija
- GDI** – Gender Related Development index
- GATS** – General Agreement in Trade in Services
- GEM** – Gender Empowerment index
- HDI** – Human Development Index
- HDR** – Human Development Report
- HPI** – Human Poverty index 1 in 2
- ILO** – International Labour Organization
- itd.** – in tako naprej
- IMF** – International Monetary Found
- LDCs** – Least Developed Countries
- MDGs** – Millennium Development Goals
- npr.** – na primer
- OECD** – The Organization for Economic Cooperation and Development
- oz.** – oziroma
- OZN** – Organizacija Združenih narodov
- SB** – Svetovna Banka
- t.i.** – tako imenovani
- UNAIDS** – Joint United Nations Programme on HIV/AIDS
- UNICEF** – United Nations Children's Fund
- UNCTAD** – United Nations Conference on Trade and Development
- UNDESA** – Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat
- UNDP** – United Nations Development Programme
- UNESCO** – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- VOC**- Verendige Ostindische Compagnie
- WHO** – World Health Organization
- WTO** – World Trade Organization
- ZDA** – Združene države Amerike

1. UVOD

Globalizacijo danes razumemo kot sklop sprememb v družbi, politiki in ekonomskem sistemu, ki so posledica vedno večje intenzivnosti vseh vrst stikov in povezav. Svet je razumljen kot globalna vas, kjer so razlike med narodi manjše, razdalje med državami krajše in komunikacije hitrejše. Zakaj torej še vedno obstajajo tako velike razlike med državami, ki jih v svetovnem merilu celo delimo na svetovni Sever in Jug, center in periferijo, razvite in nerazvite države, Zahod in Vzhod?¹

Pri razreševanju tega vprašanja je nujno potrebno poznavanje pretekle zgodovine, še posebej procesa kolonizacije in dekolonizacije, ki sta temeljno vplivala na razvoj vseh kontinentov sveta. To so sprva zaznamovali zahodno evropski narodi, ki so odkrivali nova, doslej nepoznana ozemlja, in jih razglašali za svoja. Pri tem ni bi bilo nič spornega, če na omenjenih ozemljih ne bi bila živela ljudstva s svojo identiteto, jezikom, tradicijo in kulturo. Zato pa je toliko bolj sporno dejstvo, da so kolonizatorji ozemlja razglasili za svoja, ljudstva za manjvredna in podrejena njim. Vse v imenu širjenja lastnih državnih meja, večanja bogastva in v iskanju novih surovin.

Na kolonizacijo lahko torej gledamo kot postopek nastajanja prvih zametkov hierarhij v odnosih med državami v mednarodni skupnosti, kjer so evropske metropole predstavljale razvite in vodilne države, kolonije pa zgolj kolonizirana ozemlja, ki so veljala za nerazvita, barbarska ter brez kakršnih koli pravic in temeljev za nadaljnji razvoj. Le-ta v vseh pogledih ni bil mogoč, še več, bil je zaviran in prilagojen potrebam metropol, ki so diktirale njegove smernice, vsiljevale nove vrednote, ki so bile po zgledu zahodnih vrednot, krščansko vero, ki je bila edina prava, in nove zakone, ki so kršili avtonomijo, samostojnost in razvoj neevropskih držav. Kljub temu vse kolonije niso doživele iste usode. Redke med njimi so se kolonializma uspešno ali pa vsaj deloma obranile (npr. Japonska in Kitajska). Druge so moč našle v želji po neodvisnosti in ustanovitvi lastne države, kot je bilo v 13 britanskih kolonijah v Severni Ameriki in v državah Latinske Amerike. Pri tem pa je zanimivo predvsem dejstvo, da sta kljub istočasni dekolonizaciji in relativno enakemu začetnemu položaju kontinenta obeh Amerik doživela različna razvoja. Kaj je k temu pripomoglo in kako je njun razvoj vplival na dandanašnjo vlogo, ki jo ZDA in države Latinske Amerike igrajo v mednarodni

¹ Pri tem ne mislim na geografsko delitev sveta, temveč na bolj ideološko opredelitev razvitega Zahoda in nerazvitega Vzhoda. Podrobnejša definicija razvoja ter delitev držav na razvite in nerazvite sledi v diplomski nalogi.

skupnosti, sta le dve izmed mnogih vprašanj na katera želim odgovoriti v pričujočem delu. Brez dvoma sta pomembno vlogo v kolonizaciji odigrala tudi kontinenta Afrike in Azije, ki sta bila izkoriščena do maksimuma in brez katerih razvoj Evrope najverjetneje ne bi bil tako hiter in obsežen. Ključno vlogo pri tem so odigrale začimbe, ki jih danes jemljemo samoumevno, bombaž, ki je omogočil industrijsko revolucijo, še posebej pa dragocene kovine in nafta, brez katerih borza ne bi preživela. Še posebej ironično se mi zdi dejstvo, da je v času pred razvojem Evrope v svetu živelo več in veliko bolj naprednih civilizacij, ki so jih Evropejci gledali zviška in jih označevali za barbare. Civilizacije, ki so tako zelo ključno vplivale na razvoj številnih komoditet, ki jih danes uporabljamo, in ki so temeljno pripomogle tudi k razvoju Zahoda kot vodilne svetovne sile.

Pri tem pa je še ena ideja, ki me fascinira in ki jo dasiravno ne morem upoštevati kot znanstveno teorijo ali jo kako drugače dokazovati, čeprav pomembno vpliva na razvoj kolonializma. To je sreča. Marsikdo bi omenjeno predpostavko ovrigel kot neresno, vendar vas pozivam, da se ponovno vprašate, kaj je pravzaprav razviti Zahod danes in kaj je bil nekoč. Samo pomislite kaj bi se lahko zgodilo, če bi Arabci ali Turki na svojih osvajalskih pohodih zavzeli celoten evropski kontinent. To grožnjo so resno predstavljali Otomanski Turki in Mongoli, ki so prišli vse do obale Jadranskega morja. Ali pa, kaj bi se zgodilo, če Evropa, ki je trpela veliko lakoto, hudo pomanjkanje hrane, kugo in revščino, ne bi bila uspešna na svojih kolonialnih osvajanjih. In nenazadnje, ali bi bil razviti Zahod še vedno na zahodu kot ga poznamo danes, če bi s kolonializmom začeli Japonska in Kitajska? To so vprašanja na katera nihče ne pomisli, zgodovinske teme, ki so spregledane, in če sem se kaj naučila pri pisanju diplomske naloge, je predvsem to, da zgodovino resnično pišejo zmagovalci in da nanjo gledamo zelo naivno. Celotna sama produkcija identitet Zahoda in Vzhoda je umetno sproducirana realnost, ki so jo sočasno s kolonializmom razvijali "razviti" Evropejci. V zgodnjih raziskovanjih, ko je bilo veliko sveta še neodkrita, so metropole s plovbo na "vzhod" iskale nova ozemlja, surovine in možnost za večanje bogastva. Vsa ozemlja in ljudstva, na katera so kolonizatorji naleteli, so bila označena za barbarska, necivilizirana in nasploh slabša od evropske civilizacije. Tako je sčasoma Vzhod pomenil sinonim za nerazviti svet in manjvredna ljudstva, ki so podrejena Zahodu, ki je v lestvici razvoja predstavljal drugi ekstrem. Zаметki hierarhij tako niso potekali zgolj na fizični ravni nadvlade temveč tudi na psihološko-ideološki ravni.

Danes to hierarhijo opazimo na ravni mednarodnih institucij, ki delujejo v duhu globalizacije in čigar namen je zagotavljati avtonomnost narodov, suverenost držav, enake možnosti razvoja, gospodarske, trgovske in druge direktive ter tako možnost nediskriminiranja. Na ta način opredeljujejo, zagotavljajo in izvršujejo standarde delovanja preko sprejetih konvencij, pogodb, resolucij itd. Vendar pa se stanje, ki ga poznamo iz obdobja kolonizacije, ni bistveno spremenilo. Ključne položaje v mednarodnih institucijah še vedno zasedajo t.i. razvite zahodne države; vrednote, na podlagi katerih se sprejema uredbe, so zahodne vrednote, preferenčen način delovanja držav je po vzoru zahodnih družb. Pravzaprav je celo sama delitev 'razviti/nerazviti' izjemno subjektivne narave, saj so opredeljujoči kriteriji sprejeti s strani omenjenih mednarodnih institucij. Pri tem se sprašujem, kako naj bo potemtakem razvoj preostalega sveta sploh mogoč, če ima vse niti v rokah razviti Zahod? Odgovor na to je jasen. Bralca pa na tej točki ponovno pozivam, da razmišlja izven okvira in se oddalji od stereotipnega pogleda. Sama omenjeno situacijo vidim kot začaran krog, kjer igrajo glavne vloge države zahodnega sveta, ki jih poganja predvsem pohlep po večanju bogastva in vpliva, to je denarja in moči. Tako kot v času kolonizacije je vzorec metropol in kolonij prenesen v mednarodne institucije, vendar ni več tako očiten in na očeh javnosti. Zakrit za raznimi standardi, resolucijami, konvencijami in nenazadnje institucijami še vedno predstavlja nadzor "metropol" nad "kolonijami". Razvoj nerazvitega sveta tako nikoli ne bo popolnoma omogočen, saj predstavlja preveliko grožnjo Zahodu. Zakaj? Razlogov za to je več, najočitnejši so nadzor Zahoda nad surovinami, ki poganjajo industrijo in gospodarstvo, omejevanje konkurence, ki bi jo nerazvite države teoretično lahko predstavljale, in najpomembnejše prenos moči in vpliva, ki bi prešel iz Zahoda na preostale države. Globalizacija tako predstavlja le eno od stopenj poglobljanja kolonialnega odnosa in ne njegovega reševanja. Drzna trditev, ki pa vsekakor ni neutemeljena. Najti jo je mogoče v teorijah različnih avtorjev, ki jih bom predstavila v diplomskem delu.

Temu torej sledi, da je odgovor na vprašanje, ki si ga zastavljam v samem naslovu diplomskega dela, "**da**". Razviti Zahod **je** dolžan zagotavljati preživetje nerazvitega Vzhoda, saj je a priori odgovoren za slab gospodarski in socialni razvoj t.i. držav tretjega sveta. Iskala bom torej povode in dejanja, ki so pripomogla k nastanku tega neenakomernega razvoja in predstavila načine, ki omenjeno situacijo vzdržujejo še dandanes v okviru globalizacije. Poskušala bom podati definicijo razvoja in indikatorje na podlagi katerih so države sveta razdeljene na razvite države in države v razvoju. Katere so institucije, ki te indikatorje

določajo ter kdo stoji za temi institucijami. Predstavila pa bom tudi samo produkcijo identitet, ki že stereotipno delijo Zahod/Vzhod na boljši/slabši.

2. METODOLOGIJA

2.1 Cilj in pomen predlagane teme

V diplomski nalogi bom poskušala predstaviti nadvlado zahodnega sveta, ki izvira že iz daljne preteklosti preko kolonizacije, pokristjanjevanja, suženjstva, razseljevanja in nenazadnje tudi same produkcije identitete zahod/vzhod ter dominanco enega nad drugim. Na ta način je vzhodni svet postal in ostal vse do danes v podrejenem položaju, čigar posledice se kažejo ne le na gospodarsko-socialni zaostalosti, temveč tudi na kulturno-politološki ravni. Ravno slednja pa je področje mojega raziskovanja v diplomski nalogi, namreč ali je zahodni svet lahko sokriv in (ne)posredno odgovoren za nastalo situacijo in potemtakem tudi vsaj delno zavezujoč, da popravi nastalo škodo in omogoči vzhodnemu svetu moralno in politično možnost preživetja in razvoja.

2.2 Hipoteze

H₁: Delitev držav na Zahod-Vzhod je rezultat pretekle zgodovine in dominantnih odnosov zahodnih držav, zato je njihova moralna in politična dolžnost danes, da vzhodnim državam zagotovijo preživetje in nadaljnji razvoj.

H₂: Delitev Zahod/Vzhod je umetno sproducirana identiteta razvitih Zahodnih držav, z namenom legitimiziranja same delitve in vzdrževanja obstoječega odnosa med obema poloma.

H₃: Zahodne države so si skozi celotno zgodovino podrejele države vzhodnega sveta, jim vsiljevale zahodne vrednote in lastne kulturne vzorce ter na ta način hotele doseči popolno asimilacijo.

2.3 Metodologija

Pri dokazovanju svojih hipotez se bom posluževala deskriptivne oziroma opisne analize, ki je glede na razpoložljive vire in samo témo naloge, najustreznejša. V okviru le-te pa se bom osredotočila tako na primarne vire kot tudi na sekundarno analizo že obstoječih virov v strokovni literaturi, članke in morebitne internetne strani.

3. KOLONIALIZEM

Pri analiziranju in opredeljevanju temeljnih razlik razvitega Zahoda in nerazvitega Vzhoda je po mojem mnenju ključnega pomena poznavanje pretekle zgodovine od kolonializma naprej. Kolonializem in obdobje dekolonizacije tako ne pomeni le prelomne točke v razvoju držav in mednarodne skupnosti, temveč predstavlja osnovo na kateri temeljijo vsi nadaljnji odnosi med državami na vseh področjih delovanja. Njegove učinke in dediščino je danes moč opaziti tako v državah, ki so v svetovnem merilu označene kot nerazvite, industrijsko zaostale, revne, z nizkim socialnim sistemom in slabimi življenjskimi pogoji, kot v državah, ki so primati v mednarodni skupnosti in svetovne velesile. Neenakomeren in predvsem neenakopraven razvoj je torej neposredno vezan na zgodovino kolonializma, kjer je le peščica držav nadzorovala skoraj celoten preostali svet in ga prisilila v podrejenost. V pričujočem poglavju bom tako predstavila zgodovino sveta - to je kolonializem, motive, ki so evropske države prisilili k širjenju meja in načine kako so novo pridobljeno moč ohranjali.

Zelo podoben pogled na kolonializem deli tudi Južnič (1980: 11), ki pravi, da na kolonializem z današnje perspektive ne moremo in ne smemo gledati kot na minulo zgodovino. Gre namreč za zgodovino, ki je povezana z razvojem vseh kontinentov sveta v zadnjih petih stoletjih in z neizbrisanimi sledovi, ki so vgrajeni v njihovo sedanost in prihodnost. Gre za dediščino, katere rezultat ni le v označevanju asimetričnosti sodobnega mednarodnega sistema kot prepad med kolonizatorji in koloniziranimi, temveč tudi za trajne posledice v vseh gospodarskih, družbenih, političnih in kulturnih strukturah koloniziranega sveta. Prezreti ne gre tudi dejstva, da je kolonializem prekinil organizacijski zgodovinski razvoj mnogih družb, jim vsilil tuje vzore ter jih prisilil celo v ideološko odvisnost. Kapitalizem kot stranski produkt kolonializma pa je združil v celoto ves svet, kjer je hierarhiziral njegove posamezne dele na center (razvite metropole) in periferijo (kolonije). Odločilno za kolonialno dobo je bilo med drugim tudi dejstvo, da Evropejci niso sprejemali Neevropejcev za sebi enake. Taka miselnost je izvirala iz stališča, da se družbe vrednotijo na osnovi svojih materialnih dosežkov. Neevropejci so bili smatrani kot necivilizirani in nekultivirani, temu primerno pa so bile omejene tudi njihove osnovne pravice (Južnič 1980: 11–13).

3.1 Opredelitev kolonializma

Kolonializem za Južniča (1980: 6) predstavlja temelj, brez katerega danes ni moč razumeti sodobnih razvojnih in drugih težav le formalno dekoloniziranega človeštva. Pri tem gre za

proces, ki je prekinil organizacijski razvoj mnogih družb, jim vsilil tuje vzore in jih prisilil v odvisnost na družbenem, gospodarskem, kulturnem in političnem področju; oziroma "...kolonializem je določena vrsta odnosov med človeškimi skupnostmi, ki temeljijo na popolni neenakopravnosti, so hierarhizirani tako, da ena človeška skupnost, praviloma bolje organizirana, uveljavi nadzor ali neposredno oblast nad drugo skupnostjo ali večjim številom skupnosti" (Južnič 1980: 15). Vendar pa Južnič na tej točki opozarja, da je poleg kolonialne dominacije pomembna tudi razredna dominacija, kjer "...gospodujoči razred vladajoče globalne družbe v bistvu opredeljuje kolonialne odnose" (1980: 16). Kar pomeni, da so vladajoče države s priseljevanjem prebivalstva dosegle družbeno prestrukturiranje in uveljavitev družbenih razredov. Pri tem ni potrebno posebej poudarjati, da so najnižja mesta v družbeni hierarhiji zasedali ravno avtohtoni prebivalci, katere so imeli za družbeno in socialno zaostale. Vladajoči razred oziroma elita družbe so bili seveda priseljeni kolonizatorji, ki so odločali o glavnih vprašanjih razvoja družbe, pri čemer so bili njihovi interesi usklajeni s splošnimi interesi metropole. Natančnejšo opredelitev kolonializma kot dominacije ene skupine nad drugo Južnič razdeli v 3 temeljne zvrsti:

- **Genocid** – izhaja iz najbrutalnejšega odnosa do prebivalstva na katerega so kolonialisti naleteli na ozemljih zelenega naseljevanja. Naseljenci so namreč staroselsko prebivalstvo fizično uničili, da bi napravili prostor za svojo naselitev.
- **Etnocid** – osvajalci, kolonizatorji ali kolonisti so skušali staroselsko prebivalstvo privoliti k delu v okviru družbeno-gospodarskega sistema, ki so ga staroselcem vsilili. Da bi bila ta vsiljenost učinkovita, so uveljavili lastno ideologijo in uničevali staroselsko kulturo in sisteme vrednot. Pogosto je bilo to povezano z vsiljevanjem krščanstva.
- **Kombiniran tip** – kombinacija prvih dveh, kjer je kolonialna sila obvladovala kolonizirano ljudstvo s pomočjo najrazličnejših modalitet in celo adaptacij ali usklajevanj v odnosu do družbeno-gospodarskih in kulturnih sistemov na katere je naletela. To se je predvsem dogajalo tam, kamor niso bili usmerjeni tokovi neposrednega evropskega doseljevanja (Južnič 1980: 17–18).

Abernethy kolonializem obravnava podobno, saj ga opredeli kot sklop formalnih politik, neformalnih praks in ideologij, ki jih diktira metropola z namenom ohranjanja kontrole in koristi, ki jih omenjeni nadzor prinaša. Kolonijo samo pa definira kot odvisno ozemlje z imenom, opredeljenimi mejami in urbanim administrativnim centrom, kjer je politična oblast

in avtoriteta v rokah naseljencev iz metropole (Abernethy 2000: 21–22). Chomsky (1993: 3) na obdobje kolonializma gleda veliko bolj kritično, ko ga označi za evropsko osvajanje sveta in ga, glede na metode in samo ideologijo, celo primerja z nacizmom. Evropske države so pred seboj rušile kulture in si prisvajala ozemlja, španska inkvizicija ter britansko podrejanje Indije sta le dva izmed primerov, ki prikazujeta krutost evropskih osvajalcev. S svojimi dejanji so na silo spreobračali ljudi, uničevali knjige in rokopise neprecenljive vrednosti ter rušili miroljubne civilizacije. Glavni cilj evropskih držav je bil večanje bogastva, pridobivanje dobrin in predvsem imeti monopol, ki bi pomenil moč, denar in nadzor. Ta cilj je evropske države pripeljal celo tako daleč, da so se začele bojevati tudi med sabo (Chomsky 1993: 5–7).

Za Alice Conklin obdobje kolonializma predstavlja dejanje dovoljenega državnega nasilja, kjer so zahodni liberalni režimi na surov način nasilno pacificirali avtohtono prebivalstvo. Evropski in ameriški kolonizatorji so prave motive osvajanja, kot so pohlep, nacionalni ponos in moč, zamaskirali pod dimno zaveso civiliziranja barbarskih ljudstev. Na ta način so zavajali množice in samega sebe, da je kolonizacija dejansko dejanje dobrega ter tako pridobili potrebno podporo. Kolonializem naj bi tako predstavljal konec suženjstva, fevdalizma, ignorance in bolezni, ki so jih trpele države Vzhoda in nenazadnje civilizacijo neciviliziranih ljudstev. To so dosegli z uporabo dovoljenega nasilja in prisilnega dela, ki je, po mnenju zahodnih držav, pomenil le tisti dodatni zagon, ki so ga države potrebovale, da so sprejele proces civilizacije. Avtorica na tej točki izpostavi vprašanje, če je bilo samo dejanje kolonializma tako dobro, zakaj ga je potem potrebno racionalizirati? Enako pomembno je tudi znanje tistega časa, ko so številni učenjaki preučevali nove, ne-vzhodnjaške kulture, in pri tem nenehno poudarjali razlike med zahodnimi in ne-zahodnimi kulturami, kar je pripeljalo do zaključka, da so ne-zahodne kulture manjvredne. S tem so dejansko sproducirali in reproducirali identiteto Vzhoda/Zahoda (Conklin 1998: 419–22).

Overton pri definiciji kolonializma, podobno kot Južnič, pravi, da je kolonializem dejansko dominacija enega človeka nad drugim (Overton 2001: 33). Pri tem se opira tudi na Brookfielda, ki kolonializem definira kot "vseobsegajočo, obsežno in namerno poseganje v lokalni sistem s strani agentov eksternega sistema, ki delujejo z namenom rekonstruiranja, reorganiziranja notranjega delovanja in zunanjšega izgleda, tako da lahko le-to prenesejo v povezano sodelovanje z lastnim sistemom" (Brookfield v Overton 2001: 33). Kolonializem je tako imel (in ima) opraviti z internim sistemom nadzora in spreminjanja, kot tudi z eksternimi političnimi odnosi, ki posegajo na področje politike, kulture in ekonomije. Ta je lahko

formalen v obliki političnega dogovora oziroma pogodbe, ali pa je neformalen kot rezultat ekonomskih sil ali preseljevanja (Overton 2001: 34).

3.2 Tipi kolonij

Celotna zemeljska obla je bila v času oblikovanja svetovnega kolonialnega sistema razdeljena na dva povsem različna dela: civilizirana Evropa in ves ostali svet, ki ga Evropa odkriva in predstavlja njeno zakonito področje širjenja (Južnič 1980: 18). V celotnem 500-letnem obdobju kolonizacije je nastalo več tipov kolonij med katerimi so trije, ki so prevladovali:

- **Naselitvene kolonije** predstavljajo za Južniča popoln kolonialni odnos in totalno obliko kolonialne dominacije (1980: 26–27). To so kolonije, kamor so se naseljevali prebivalci države, ki je kolonizirala omenjeno področje in prevzeli popoln nadzor nad kolonijo ter njenim vodenjem, ki je bil skladen z načeli metropole. Naseljeni Evropejci so s seboj pripeljali nove vrste flore in favne ter evropsko kulturo in tako izpodrinili avtohtono prebivalstvo. Prihajalo je tudi do nasilnih spopadov v katerih je bilo ubitih veliko domorodcev, svoj davek pa so terjale tudi bolezni, ki so jih prinesli evropski naseljenci. Naselitvene kolonije so bile največkrat v t.i. zmernih conah, kjer je bilo podnebje podobno evropskemu. Imenovali so ji neo-Evrope ali Države Belega Človeka (White Man's Countries). Primeri takih kolonij so predvsem britanske kolonije v ZDA, Kanadi in Avstraliji (Cell 2007: 1).
- **Kolonije izkoriščanja**, znane tudi kot tropska odvisna ozemlja, so bile predvsem ekonomsko orientirane z malo naseljenega evropskega prebivalstva. V glavnem so bili to lastniki plantaž, uradniki, trgovci ali vojaški uslužbenci, ki so uveljavljali politično moč in nadzor. Za razliko od naselitvenih kolonij, kolonije izkoriščanja niso izpodrivale avtohtonega prebivalstva ali imele veliko nasilnih konfrontacij. To so bile kolonije, ki so proizvajale velike količine začimb, čaja, sladkorja, bombaža, palmovega olja, kavčukovca ter mineralov kot so zlato, kositer in baker z namenom prodaje. Primeri takih kolonij so Indonezija v jugovzhodni Aziji ter Nigerija in Gana v zahodni Afriki (Cell 2007: 1).
- **Upirajoče naselitvene kolonije** so tiste kolonije kjer se je znatno število evropskih naseljencev naselilo permanentno. Značilno za ta tip kolonije je predvsem, da so evropski naseljenci vzpostavili lastno obliko oblasti, ki je bila neodvisna ali celo v nasprotju z metropolo. Poleg tega so razvili lastno kulturno in politično identiteto. Evropski naseljenci so bili nadrejeni avtohtonemu prebivalstvu, ki pa je sčasoma

pridobil na moči in se uspešno uprl tako evropskim naseljencem kot tudi metropoli. Primer takih kolonij so Alžirija in južna Rodezija v Afriki (Cell 2007: 2).

- **Drugi tipi kolonij** predstavljalo številne druge tipe kolonizacije, imperializma, že obstoječih imperijev, notranje kolonizacije ter sfere neformalnega vpliva. To so predvsem Indija pod britansko vladavino kot primer že obstoječega imperija, dominacija Severa nad Jugom v ZDA (po koncu državljanske vojne) kot primer interne kolonizacije, kjer ena skupina prevlada nad drugo znotraj iste države. Ali primer Kitajske, kjer je imelo veliko evropskih držav neformalni vpliv pri odločanju v internih zadevah (Cell 2007: 2).

3.3 Motivi, ki so spodbudili kolonializem

V splošnem so močne države dominirale nad šibkimi z namenom promoviranja lastnih interesov najsi so to bili ekonomski, verski, kulturni ali drugi razlogi. Izmed teh pa naj bi bili trije glavni motivi kot najbolj odgovorni za ustanovitev kolonij: zlato, Bog in slava (Cell 2007: 2).

3.3.1 Ekonomski motivi

Kolonije so bile pomemben vir dobrin kot tudi priložnost za investicije. Nema lokrat so države kolonizirale tuje civilizacije, si prisvojile njihovo bogastvo ali pa so izkoriščale njihove naravne vire in si tako večale lastno premoženje (Cell 2007: 2). Največji motivator je bilo upanje po gospodarski koristi, ki je pomenila maksimiranje dobička pri minimalnih stroških oziroma minimalne nakupne vrednosti dobrin, ki so bile v Evropi visoko cenjene, a hkrati dostopne le izven nje (Abernethy 2000: 57). Države metropole so si zato zagotovile popoln monopolistični nadzor nad izvoznimi trgi kolonij (bombaž), in jih naredile nedostopne drugim (Cell 2007: 2). Po mnenju Hobsbawna je industrijska revolucija v Angliji v celoti zaslužna bombažu, ki so ga proizvajale kolonije, prav tako pa je, po mnenju Chomskega, ropanje kolonij tisto, ki je spodbudilo kopičenje kapitala potrebnega za razvoj kapitalizma v Evropi (Blackwell 2003: 448). Te prakse je promovirala predvsem obstoječa politika merkantilizma, ki so se je posluževale številne evropske države, katerih glavno prepričanje je bilo, da je izvoz v tuje države preferenčen način trgovanja države, ker je prinašal večje dobičke. Verjeli pa so tudi, da je blagostanje držav odvisno povsem od lastništva zlata in srebra (Cell 2007: 2).

Merkantilisti² so predvidevali, da je obseg svetovnega bogastva in trgovanja relativno statičen, zato so verjeli, da je večanje bogastva ene države na račun izgube druge, kar pomeni, da je lastništvo nad kolonijami zagotavljalo bogastvo državi metropoli. Kolonialni imperiji so bili potemtakem zaprti sistemi z namenom odganjanja konkurence, kolonije same pa prav tako niso smele tekmovati z matično metropolo (Cell 2007: 3). Omenjeno politiko so implementirali tako, da so sprejeli t.i. navigacijske zakone; zakon, ki je zagotavljal monopol nad trgovanjem (uvoz) v matični državi z absolutnimi prepovedmi (absolute prohibitions) ali z visokimi dajatvami (heavy burdens) do konkurence. Vse z namenom strateške in ekonomske (pre)moči (Chomsky 1993: 7).

Prvi vidnejši odzivi na merkantilistično ureditev se pojavijo v 18. stoletju, ko se pojavijo vedno večje zahteve po svobodni trgovini. Pri tem je potrebno posebej poudariti prizadevanja škotskega teoretika Adama Smitha, ki je zagovarjal načelo *laisser faire* oz. neposeganja države na področje gospodarstva, pri čemer je trdil, da je trgovanje s tujimi državami enako dobičkonosno kot trgovanje s kolonijami (Cell 2007: 3).

3.3.2 Religiozni motivi

Nemalokrat so evropske države opravičevala svoja kolonialna osvajanja z verskimi motivi, kjer so misijonarji različnih religij pogostokrat delovali kot predhodniki kolonializma. Dasiravno so bili njihovi lastni interesi altruistični, ko so želeli prinesti dobrote prave vere, rešiti duše poganov ter pripeljati prebivalce h Kristusu in njegovim cerkvam, so bili misijonarji v marsikaterem pogledu utiralci kolonializma. Misijonarska vnema je bila pogosto uspešna v religioznem smislu, izza nje pa je skoraj vedno silila dejavnost trgovcev in splošno kolonialno podjetništvo. Posledice, ki so sledile, so bile velike, saj je spreobračanje duš pomenilo učinkovito psihološko pripravo za vladanje tujcev. Z degradacijo tradicionalne vere pa je bila uničena tako tradicionalna kultura in njene vrednote kot tudi avtohtoni politični sistemi, ki so v neevropskem svetu imeli tesno vezo z obstoječo politično ureditvijo.³ Tako je bilo na tleh politično tkivo, ki bi se bilo sposobno upreti kolonizatorjem (Južnič 1980: 79).

² Merkantilizem je ekonomska politika držav, ki so skušale preko pospeševanja zunanje trgovine in doseganja ugodne trgovinske bilance obogateti na račun drugih držav.

³ Takšna ureditev je bila značilna zlasti v Afriki (Južnič 1980: 79).

Zelo pomemben element je bil tudi Islam, ki je bil tako kot krščanstvo izrazita prozelitska religija.⁴ Pomen Islama je bil še posebej povečan prav ob dejavnosti arabskih trgovcev, ki so odprli mnoge trgovske poti in hkrati širili vero v Aziji in Afriki. Islam je tako postal rival Evropi v trgovskem in verskem smislu (Južnič 1980: 80).

3.3.3 Strateški motivi

Poleg ekonomskih in verskih motivov so imeli ključno vlogo tudi strateški motivi evropskih držav. Kot tipičen primer strateške kolonizacije je Rt dobrega upanja, ki je ščitil južno pomorsko-trgovsko pot med Evropo in Azijo. Številna kolonialna osvajanja so bila usmerjena v ščitenje investicij evropskih držav (kot je primer okupacije Egipta s strani britanskega otočja). Britanija je svoje razloge opravičevala tudi s t.i. humanitarnimi motivi (glej sliko 3.3.3.1) kot je izpodrinjanje suženjstva, kar je bil glavni argument za kolonizacijo določenih predelov Afrike (Cell 2007: 3).

Slika 3.3.3.1: Primer plakata republikancev

Vir: Wikipedia 2007.

⁴ Prozelitizem – zvijačno, nasilno in nepošteno pridobivanje vernikov iz občestev drugih cerkva.

3.4 Obdobja kolonializma – kratek zgodovinski pregled

Menim, da je za razumevanje samega pojava kolonializma in za vsaj delno predstavo o njegovem obsegu, potrebna predstavitev svetovne zgodovine. Problem s katerim se pri tem soočam je več kot 500-letna zgodovina, za katero menim, da bi bilo skrajno neodgovorno skrčiti jo v borih nekaj vrstic. Predstavitev kolonializma, ki sledi, je torej le skromen približek zgodovine, ki je bila in ki še danes opredeljuje delovanje držav.

Prve povode, za katere lahko sklepamo, da so vodili v kolonializem, lahko zasledimo v začetku 14. stoletja, ko je evropska rast počasi začela upadati. K temu so pripomogli poslabšanje vremena, slabe letine ter posledično nestalna zaloga hrane in izbruhi epidemij. Hkrati so Evropo pretresale vojne, kmečki upori in vstaje, ki so nastali na račun vedno večjih davkov in dajatev in so bili, ob očitno obubožanem prebivalstvu, le še kaplja čez rob. Izhod iz krize je bil jasen; odkritje novih mej, posluževanje novih virov in naselitev novih ozemelj onkraj evropskih meja. Odhod v Novi svet, vzpostavitev utrd in trgovskih postojank je bil le en od načinov kako poiskati in uresničiti take sanje. Po mnenju Wolfa (1998: 165–66) je ravno na račun zlata iz Afrike ter srebra iz Amerike Evropa zaživela čez svoje zmožnosti.

3.4.1 Predkolonialna doba

Za predhodnike kolonializma bi lahko nedvomno smatrali Grke in Rimljane, ki so imeli kolonije, ki so jih nadzorovali z ustanavljanjem vojaških postojank v že pridobljenih območjih. Po mnenju Cella naj bi bili ravno Rimljani tisti, ki so prvi razvili teorijo kolonializma, ko so verjeli, da je potrebno v vojaške postojanke naseliti tudi ženske, ki bi delale na poljih in rojevale potomce. Postojanka bi tako lahko postala kolonija, ki bi se bila sposobna sama vzdrževati in reproducirati. Prav tako so svet, v času pred kolonializmom, zaznamovale Križarske vojne, ki so jih evropski kristjani vodili proti muslimanom ter drugim religijam in ljudstvom. Dejanje, ki je brez dvoma pustilo pečat v odnosu Evrope do neevropskih narodov in verskim ločinam, je poleg pomena vojaškega pohoda na križarsko vojno postal tudi sinonim za t.i. »križarsko gonjo« proti drugače mislečim in proti novim idejam. Vojne prav tako označujejo prve prenose zahodne kulture izven Evrope (Cell 2007: 4–5).

Prav tako pomembni so bili Mongoli in Otomani. Plemeni, ki sta s svojimi imperiji postali pomembna sila v obdobjih pred in med kolonizacijo in nekakšna protiutež evropskim osvajanjem. Mongoli, čigar imperij je bil manjši le od britanskega in je obsegal skoraj celotno

zahodno in vzhodno Azijo, je posegal celo v predele centralne Evrope. Nomadsko ljudstvo je bilo znano po krutem in surovem vojskovanju in je resno nevarnost predstavljajo tudi Zahodni Evropi leta 1241, ko je mongolska vojska dosegla Jadransko obalo (Encyclopedia Encarta 2007). Dasiravno se napad nikoli ni zgodil zaradi smrti mongolskega voditelja, je mongolski imperij pomembno vplival na razvoj evropske zgodovine. Poleg komercialnih in političnih povezav je pripomogel k ogromnemu ekonomskemu blagostanju celotnega sveta. Lastnoročno je vplival na ponovno vzpostavitev Svilene ceste, hkrati pa se pot iz Evrope v Azijo ni več zdela tako nemogoča. Vse to je v končni fazi omogočalo pretok znanja in znanosti, ki so potegnili Evropo iz srednjega veka (All Empires 2001). Enako močan vpliv so imeli tudi Otomanski Turki, ki so ustanovili ogromen imperij, ki je v svoji več kot 600- letni zgodovini trajal vse do 20. stoletja (The Ottomans.org 2002a). Širitev Otomanskega imperija je imela v več pogledih pomembne posledice, predvsem na evropski kontinent, ki je bil že tako dodobra načet zaradi številnih katastrof (npr. osvajanja mongolskega imperija, kuga). To je spodbudilo številne bojazni, predvsem vzhodno evropskih držav, ki so se bale propada obstoječe politične ureditve, socialnega sistema, in najpomembneje padec krščanstva. Tako velike grožnje ni bilo moč ignorirati, zato je Evropa odgovorila s križarskimi vojnami (v letih 1366, 1396 in 1444), ki pa niso ustavile Otomanskega osvajanja novih ozemelj (All about Turkey 2007).

3.4.2 Obdobje geografskih odkritij (15. st. – 18.st.)

Kolonializem je, vzporedno z razvojem Evrope, ki ga je generirala, doživljal spremembe v času, ki so tesno povezane s spremembami družbeno-gospodarskega reda metropol in splošnimi političnimi spremembami, ki so sledile. Južnič tako, glede na pojavne oblike, kolonializem razdeli na tri obdobja.⁵ Prvo obdobje, ki je nedvomno najdaljše izmed treh, zaznamuje odkritje Amerike, iskanje poti v Azijo in razvoj merkantilizma, najpomembneje izmed vsega pa je bilo nadzorovanje pomorskih poti (Južnič 1980: 21).

V 15. stoletju je bila Evropa razdeljena na številne novo nastale nacionalne države, ki so bile v stalni konkurenci med sabo. Ravno ta kompetitivnost, ki je bila tako politična kot gospodarska, je eden izmed razlogov, ki je gnal države k širjenju svojih meja (glej sliko 3.4.2.1). Med prve in najpomembnejše štejemo Portugalsko in Španijo, ki sta postavili prve

⁵ Obdobja kolonializma delijo avtorji različno - glede na lastne poglede, tu pa letnice obdobj varirajo. Sama sem se pri pisanju diplomskega dela opirala predvsem na kronološki pregled kot ga ponuja Južnič (1980: 21–22), vključila pa sem tudi poglede drugih avtorjev.

okvire zgodnjemu kolonializmu (Cell 2007: 5). Z uvedbo protekcionističnih in monopolističnih ograd sta poskušali zavarovati lastne kolonialne posesti in interese zoper druge kolonialne sile. Temu so sledile Nizozemska, Velika Britanija in Francija, ki so kmalu postale močnejše od Portugalske in Španije, a niso imele prednosti prvega udara (Južnič 1980: 28). Le tega je prva izkoristila Portugalska leta 1415 s strateškim napadom na Ceuto, ki je postala najbolj severna afriška trgovska postojanka kamor so se stekali zlato, slonovina in sužnji iz vse Sahare. Ta je ostala portugalska kolonija vse do leta 1580, ko jo je osvojila Španija, ki jo dandanes še vedno upravlja. Portugalska zmaga nad Ceuto predstavlja prelomno točko v svetovni zgodovini, precedens, ki so mu kmalu sledile druge države. Osvojitev Ceute je pomembno vplivala tudi na interese Portugalske, ki je le še povečala svoja raziskovanja, trgovanje in osvajanja vzdolž atlantske obale Afrike – kmalu je namreč postalo jasno, da je neposreden dostop do dobrin veliko bolj donosnejši, kot pa le nadzor nad trgovskimi postojankami, kot je bila Ceuta. Pri tem je postal ključen predvsem nadzor nad pomorskimi potmi, ki je omogočal osvajanja novih ozemelj, bil pa je tudi močan indikator moči države (Abernethy 2000: 3–5).

Novo znanje je prinašalo nove oblike (pre)moči in Portugalska je kmalu postala najpomembnejša pomorska sila v vodah Indijskega Oceana ter ob vzhodnih in severovzhodnih obalah Azije. Na svojem osvajalskem pohodu je premagala egipčansko-gujaratsko flotiljo, zasedla strateško pomembno Malacco in ožino Hormuz, naselila Kanarske otoke, obplula Rt Bojador in Zeleni rt, odkrila Zelenortske otoke ter ustanovila trgovsko enklavo⁶ v Grenadi, znano pod imenom otok začimb (Spice Island) (Abernethy 2000: 46). Leta 1488 je Bartolomeo Diaz prvič obplul Rt dobrega upanja, sledil mu je Vasco de Gama, ki ga je pot ponesla v Indijo in tako vzpostavil prvo pomorsko pot na Vzhod. Temu so sledila ustanavljanja trgovskih postojank v Braziliji, Javi, na Filipinih, na Kitajskem in Japonskem (Crane in drugi 1965: 277–78). Portugalska je tako ustvarila trgovski imperij s številnimi postojankami ob obalah Afrike, Indije in Kitajske in vzpostavila temelje, katerim so kasneje sledile vse kolonizacijske sile Evrope - matična država (metropola) je proizvajala industrijske izdelke, medtem ko je kolonija zagotavljala osnovne dobrine (Crane in drugi 1965: 280).

Portugalski je kmalu sledila Španija, ki si jo je predvsem prizadevala dohiteti in najti nova ozemlja ter vzpostaviti nove trgovske poti. Španski dvor je za to nalogo najel italijanskega

⁶ Enkláva je ozemlje kake države, ki je z vseh strani obdano z ozemljem tuje države.

navigatorsja Krištofa Kolumba, ki je leta 1492, v iskanju novih poti v Azijo, odkril ameriško celino oziroma t.i. Novi svet, kot ga je Kolumb poimenoval sam. Sprva je dosegel Bahamsko otočje, kasneje pa še Hispaniolo in Kubo. Njegovo drugo potovanje v letih 1498-1500 je prineslo odkritje otoka Trinidad in ustja reke Orinoko, tretja pot 1502-1503 pa ga je končno vodila do celine. Novo odkrit teritorij so Španci hitro začeli raziskovati pod vodstvom konkvistadorjev, ki so bili raziskovalci, vojaki in administratorji, ter ga priključevati matični Španiji. V dramatičnih, napornih in pogosto krvavih raziskovanjih v notranjost celine, so si prisvojili ozemlja Kolumbije, Coronado v San Diegu, de Soto, predele Argentine in Urugvaja, Peru, Valdivijo v Čilu, Alvarado, Gvatemalo, Mehiko, Florido, Filipine in mnogo drugih (Crane in drugi 1965: 281–82). Na svoji poti so ustanavljali utrdbe, si podrejali civilizacije, ki so jim prišle na pot (Azteki v Mehiki in Inki v Peruju) ter jih prisilili v težko delo v rudnikih srebra, ki je kmalu postal najpomembnejši vir Nove Španije, kot so obe Ameriki sprva imenovali Španci. Ti so z novo pridobljenim virom financirali trgovanje metropole z ostalimi evropskimi narodi, srebro pa je pomembno vplival tudi na dvig cene dobrin (Cell 2007: 6).

Španija in Portugalska sta bili kmalu odstavljene z vodilnega položaja in naleteli na novo tekmičo, v obliki pomorščakov in ribičev z Nizozemske, ki je imela več kapitala (zaradi nadzora pomorske trgovine med Baltikom in Zahodno Evropo) in močnejšo vojaško moč. Za Nizozemsko je bila izjemnega pomena t.i. nizozemska vzhodnoindijska družba (The Dutch East India Company ali krajše VOC), ustanovljena leta 1602, ki je posedovala pooblastila skorajda na ravni države, med drugimi tudi pravico do sklepanja mednarodnih pogodb in napovedi vojn. Družba je bila, formalno gledano, neodvisno podjetje, ki so ga nadzorovali nizozemski trgovci in finančniki, le iluzija, ki je navzven uživala visoko politično avtonomijo metropole (Chomsky 1993: 5–6). Po mnenju Chomskega (1993: 6) VOC dejansko predstavlja, v zelo poenostavljeni obliki, zametke struktur moderne politične ekonomije, ki ji dominira mreža transnacionalnih finančnih in industrijskih institucij preko internih investicij in trgovine, čigar bogastvo in moč je ustvarila in vzdrževala državna oblast. Integrirala je funkcije suverene moči s funkcijami poslovnega partnerstva, tako da so bile politične in poslovne odločitve sprejete v sklopu iste hierarhije menedžerjev in uradnikov VOC-a. Uspeh ali neuspeh pa sta bila v končni fazi vedno merjena skozi oči profita. Nizozemska je uveljavljala svojo premoč v Indoneziji, Indiji, Braziliji ter na Bahamskih otokih, Portugalski je spodnesla Šri Lanko in dosegla skrajni zunanji rob Japonske in Kitajske (Chomsky 1993: 6). Kolonizirala je dele Severne Amerike - območje znano kot Nova Nizozemska, naselila prve naseljence leta 1624 in zgradila trgovsko postojanko imenovano Novi Amsterdam

(današnji New York) (Cell 2007: 6). Konec nizozemske prevlade je povzročila t.i. nizozemska bolezen, ki je označevala neustrezno centralizirano moč države, ki je hkrati proizvajala bogate posameznike in šibko državo kot celoto (Chomsky 1993: 6).

Sočasno z Nizozemsko je svoja raziskovanja začela tudi Velika Britanija, ki je leta 1600 prav tako ustanovila britansko vzhodnoindijsko družbo (the British East India Company), čigar namen je bil zagotoviti čezoceansko trgovino. Družba je kmalu dobila monopol nad trgovanjem, ki ji ga je podelila angleška vlada (Cell 2007: 7), njen dejanski namen pa je bil vzpostaviti in vzdrževati britansko kolonialno upravo v Indiji. Polaščala se je vsesplošne koncesije in bila, na ozemljih kjer je delovala, ustanova z atributi suverenosti. Ni se ukvarjala le s trgovino in organizacijo proizvodnje, kar je bila njena osnovna domena, temveč tudi s celovitejšo organizacijo uprave nad ozemljem in prebivalci, pri čemer se je posluževala tudi aparatov prisile. Družba je posedovala mornarico, trdnjave in lastno diplomacijo (Južnič 1980: 77). Podobne družbe so bile, z enakim namenom, ustanovljene tudi na ozemlju Afrike in Amerike, kjer je bila britanska kolonizacija v 16. stoletju skorajda neobstoječa (predvsem zaradi vojne s Španijo). Prve kolonije je Britanija tako ustanovila šele v 17. stoletju v Karibih in Severni Ameriki, ki so se razprostirale vzdolž obale in ki so kmalu postale temelj britanskega imperija (Cell 2007: 7).

Vendar pa Anglija Severne Amerike ni raziskovala sama. Njena največja tekmica je bila Francija, ki je kolonizirala področje, ki je danes znano kot Kanada. Francozi so svoja raziskovanja razširili na notranjost in leta 1673 zapluli navzdol po reki Missisipi, ki jih je leta 1682 pripeljala do Mehiškega zaliva ter terjali vso zemljo, ki naj bi jo reka napajala. Bolj ko so Francozi dobivali nadzor nad vedno večjim področjem in posledično tudi večjo moč, bolj so postajali nevarni Angležem, kar je kasneje pripeljalo do vojn med državama za prevlado nad teritorijem (Cell 2007: 7).

Kot pomemben nasprotnik, ki je zlasti deloval kot nekakšna protiutež evropskim osvajanjem je bil Otomanski imperij, ki pa kmalu ni bil več kos kolonialnim metropolam. Imperij, ki je sprva osvojil celotno območje Balkana, si podredil del mongolskega imperija, priključeval države afriškega kontinenta in deloval celo kot grožnja Evropi sami (glej sliko 3.4.2.1), je hitro podlegel šibki notranji ureditvi in slabi vojaški pripravljenosti, ker le-ta ni bila sposobna ubraniti njegovih mej. To bi lahko razložili tudi kot posledice evropske politične in ekonomske penetracije, ki je z Otomani sklepala mirovne pogodbe in trgovske koncesije,

znane kot kapitulacije.⁷ Te so dovoljevale prosto trgovanje evropskih držav na ozemlju Otomanskega imperija pod enakimi pogoji kot so veljali za domače trgovce. Še več, kapitulacije so evropske metropole izrabljale kot orožje manipulacije poseganja in omejevanja suverenosti imperija, česar pa se Otomani niso najbolj zavedali. Evropske države so si tako znatno povečale trgovske privilegije, hkrati pa so bili turški prebivalci, ki so prišli pod okrilje države podpisnice, pravno odgovorni le tej državi in ne več zakonom Otomanskega imperija (The Ottomans.org 2002b–e).

Slika 3.4.2.1: Doba geografskih odkritij in evropska ekspanzija med leti 1400-1700

Vir: World Maps Online 2007.

3.4.3 Kolonizacija Azije

V Aziji je bilo izrazitih več kulturnih, civilizacijskih in političnih centrov, ki so kljub pogostim medsebojnim konfliktom ostali dokaj samosvoji in specifični. Evropski

⁷ »Capitulations« – beseda v tem primeru ne pomeni predaje, temveč pogodbo sestavljeno iz večih točk oziroma poglavij (... a formal treaty was concluded... the first of the famous capitulations, so designated because it was divided into articles or little heads (Latin capitula), not because it was a surrender.) (Crane in drugi 1965: 196).

kolonializem je tako naletel na pomembne kulturne in državotvorne tradicije, pri čemer se je za najbolj usodno izkazala Kitajska kulturno-zgodovinska državnost, ki se je zaradi številčnosti in civilizacijske moči ter s tem povezanih tradicij, izkazala kot pretrd oreh za popolno kolonialno oblast. Temu je bil dodan še trši oreh, v obliki Japonske, ki je paralelno z vdorom evropskega kolonializma izdelala učinkovite mehanizme ne le antikolonialnega odpora, temveč sposobnost lastne imperialne ekspanzije na osnovi industrijske civilizacije (Južnič 1980: 86). Prvi, ki so bili na pohodu kolonialnega osvajanja Azije, so bili Portugalci. Ko so prevzeli monopol nad trgovino z začimbami, so odprli in nadzorovali pot do Indije, ki je potekala okoli Rta dobrega upanja na jugu Afrike, do Goe v Indiji in Kočina v Indokini. Ta izredni uspeh v svojem začetku ni bil ogrožen z rivali, zato je portugalski kroni omogočil relativno popoln nadzor nad Indijskim oceanom. Prav tako je omogočil monopol nad trgovino z začimbami, ki je poleg trgovine z zlatom in sužnji, prinašala največji profit. Vendar pa je Portugalska začela izgubljati svoje kolonialne prednosti, ko je prišla pod oblast Španije (leta 1580). V zaporedju kolonialnih velesil se je pojavila Nizozemska, ki je bila vojaško močnejša tako od Portugalske kot Španije. Zavzela je portugalski Cejlon in Malako, zgradila pomembno trgovsko mesto Batavio ter ustvarila imperij znan kot Holandska Vzhodna Indija (današnja Indonezija). Bila je prva kolonialna sila, ki je spoznala, da je za obvladovanje azijske trgovine, poleg pomorskih poti, pomembna tudi oblast nad zaledjem kolonialnih trgovskih postojank. Pri tem se je posluževala spreobračanja h krščanstvu, velika novost pa je postala centralizacija bančnega sistema in uvedba modernega monetarnega sistema, kar je močno vplivalo na vrednost holandske valute. Vse to je pripomoglo k ustanovitvi že omenjene vzhodnoindijske družbe, ki je postala vzor za najuspešnejše kolonialne predore. To dokazuje že samo dejstvo, da je imela popoln monopol nad trgovino z Indijo. Njena sestava je bila tipično delniška družba, kjer so bili delničarji trgovci, bankirji in drugi pripadniki buržoazije. Uspešnost delovanja družbe je bila tako učinkovita, da je v 170 letih svojega delovanja proizvedla čisti dobiček, ki je pomenil 36-kratno povečanje kapitala. Ta novi učinkoviti in dinamični kapitalizem je bil še lažje kos kakršnemu koli antikolonialnemu odporu, povečal pa je tudi stopnjo kolonialne eksploatacije (Južnič 1980: 88–90).

Kot tekmeči sta se pojavili tudi Francija in Velika Britanija, ki sta prav tako ustanovili lastni vzhodnoindijski družbi (The British East India Company in Compagnie française des Indes orientales). Leta 1612 so Angleži dobili skladišče v Suratu, leta 1614 v Masulipatamu, nato v Madrasu, leta 1668 mesto Bombaj, ustanovili pa so tudi Kalkuto leta 1690. To je bil eden najpomembnejših kolonialnih posegov nasploh, prekašal je celo nizozemskega, ki pa ga

Britanci niso vojaško obvladali. Podoben vzpon je doživela Francija po propadu španske moči v letih po Westfalskem miru leta 1648 in miru Pirenejev leta 1659, ki je imela kljub močni mornarici in vojski nestabilne kolonialne sposobnosti. To je bila predvsem posledica spreminjajočih se razmer med evropskimi državami, ki so bile v nenehnem boju za kolonije. Francozi so tako prve postojanke ustanovili šele leta 1690 v Indiji, kasneje so se poslužili azijske posesti z osvojitvijo Indokine, nikoli pa niso uspeli izločiti Velike Britanije, ki je postala vodilna kolonialna velesila na področju Azije (Južnič 1980: 90–91).

3.5 Obdobje imperializma (18. st. – 20. st.)

Obdobje imperializma zaznamuje dekolonizacija v Ameriki, dograjevanje imperijev (to velja predvsem za Veliko Britanijo in Francijo) ter čas intenzivnih imperialističnih konfliktov, ki se praviloma prenašajo tudi v spore zaradi kolonij. Če je prvo obdobje asocirano na merkantilistično fazo evropskega kapitalističnega razvoja, potem je obdobje imperializma dobilo svoj zalet v posledicah prve industrijske revolucije. Čeprav gre za novo obdobje kapitalizma, je hkrati tudi nadaljevanje prvega, saj so imele države izhodišča v kolonialnih postojankah (bazah), ki jih je ustvaril merkantilistični kolonializem. To je bilo obdobje intenzivne ekspanzije kolonij kot tudi pomembna faza v njihovem razvoju, ker so metropole utemeljevale gospodarske in druge strukture, ki so postale trajna kolonialna dediščina. Tako je po eni strani prišlo do deformacij v razvoju kolonij in vse večje kulminacije imperializma na drugi (Južnič 1980: 21–22).

3.5.1 Opredelitev imperializma

Za Južniča imperializem predstavlja splošni in širši okvir evropskega kolonializma. Gre za kapitalistični družbeno-gospodarski model, ki je bil vsiljen celemu svetu, pomemben pa je tudi za razumevanje evropske zgodovine. Namreč ravno obdobje imperializma je tisto obdobje, v katerem je Evropa najbolj posegala v neevropski svet in uveljavljala svetovno enotnost. Zato je fenomen imperializma v marsičem opredelil družbeno-gospodarski red koloniziranega sveta, ki je ostal trajna dediščina v njegovem razvoju. Analiza evropskega imperializma je potemtakem nepogrešljiv element v razumevanju kolonialne dediščine neevropskega sveta, še več, je izhodišče za natančnejšo opredelitev sodobne mednarodne skupnosti, ki je nastala na osnovi te dediščine v razdeljenosti sveta na razvite in nerazvite (Južnič 1980: 33). Gre za prakso, ki jo močnejše države izvajajo nad šibkimi z namenom razširjanja in uveljavljanja nadzora ali vpliva. Medtem ko, nekateri imperializem asocirajo

izključno z ekonomsko ekspanzijo kapitalističnih držav, ga drugi opredeljujejo predvsem kot evropsko ekspanzijo po letu 1870. Dasiravno se término imperializma izmenjujoče uporablja s término kolonializma in daje občutek enakega (istega) pomena, je nujno potrebno razlikovati med obema. Kolonializem tako v osnovi pomeni formalni politični nadzor, ki vključuje teritorialno priključitev in izgubo suverenosti. Imperializem pa se nanaša na bolj splošni nadzor ali vpliv, ki se izvaja formalno ali neformalno, posredno ali neposredno, politično ali ekonomsko (Mastanduno 2007: 1). Nenazadnje je tudi proces konstruiranja imperija, ko so Evropejci terjali številna ozemlja in regulirali dejavnosti preko morja (Abernethy 2000: 21).

3.5.2 Nastanek ZDA in dekolonizacija Latinske Amerike

K svetovni eliti evropskih metropol se je, na višku kolonializma, pridružila nova država, ki je kmalu postala vodilna velesila. To so bile Združene države Amerike (ZDA), ki so se zelo zgodaj uprle britanski kolonialni nadoblasti, se presenetljivo hitro razvile ter se, še bolj presenetljivo, pridružile metropolam pri osvajanju sveta. Upor 13 britanskih kolonij ter njihov razvoj bi skorajda lahko označili kot nekaj nepojmljivega, saj so bile britanske kolonije edine, ki so se hkrati popolnoma osvobodile kolonialne nadoblasti in se v istem hipu razvile v močno državo, ki je nenazadnje postala to proti čemer se je sama borila – kolonialna velesila (Abernethy 2000: 64–65). To ji je nedvomno omogočala podpora Velike Britanije na področju trgovine in politike ter vedno večja evropska imigracija prebivalstva, evropski kapital, najboljši izsledki evropske tehnologije in sposobnosti v naprednem obdelovanju zemlje. Pomembno je bilo tudi zaokroževanje državnega ozemlja, ki ni bilo omejeno le na področje 13 kolonij. Ekspanzija je potekala ob nasilju nad avtohtonimi Indijanci, prevzemanju kolonialnih ozemelj evropskih držav do povsem neprikritih imperialističnih vojn (odkup Louisiane od Francije za 15 milijonov dolarjev). ZDA si je kmalu začela lastiti celotno področje Latinske Amerike in utemeljila svoje prve pravice pod taktirko Monroejeve doktrine leta 1823 (Južnič 1980: 71). Na ta način so prevzele vlogo ekskluzivnega nadzornika nad latinsko-ameriškim gospodarstvom, kasneje pa tudi nad večino gospostva (nekaterih) bivših španskih kolonij. Drugod so svoje nadzorstvo uveljavljale drugače, od vojaške intervencije in okupacije do neo-kolonialističnih modelov (Južnič, 1980: 49). Doktrina je prav tako napovedovala novo vrsto zunanje politike, to je izolacionizem, ki je prepovedal vmešavanje evropskih držav (in preostalega sveta) v zadeve ZDA in Latinske Amerike. Ameriški

kontinent je bil po novem svoboden in neodvisen in zato ni smel biti smatran kot področje bodoče kolonizacije. S tem je bila evropska ideja o ponovni osvojitvi izgubljenih kolonij poražena za vedno (Južnič 1980: 208).

Upor so kolonialne sile občutile tudi v Latinski Ameriki, kjer so države po zgledu britanskih kolonij zahtevale neodvisnost ter pravico držav do samoodločbe in suverenosti. Vendar pa je dekolonizacija Latinske Amerike, ki sicer ni zajela celotnega področja, potekala precej drugače in veliko počasneje kot v primeru ZDA. Razlika je bila očitna tudi v nadaljnjem razvoju, ki je v primeru Latinske Amerike prišel dokaj pozno, kar je ZDA spretno izkoristila in prevzela nadzor nad celotnim področjem (Abernethy 2000: 65–67).

Na tej točki je pomembno predvsem vprašanje čemu lahko pripišemo razlike v razvoju kolonij obeh Amerik? Po mnenju avtorjev je to moč pripisati številu novo nastalih neodvisnih držav. Medtem, ko je imela Severna Amerika le dve ogromni področji ZDA in Kanade, ki sta bili sorazmerno notranje homogeni, je bila Latinska Amerika razdeljena na kar 20 neodvisnih držav, ki so se močno razlikovale po velikosti in razvitosti. In čeprav je bila sprva prisotna ideja o veliki uniji, kjer bi bile države združene v celoto, je ta ideja kmalu propadla zaradi akumuliranih kolonialnih tradicij o lokalni in regionalni neodvisnosti, geografski neprehodnosti ter s tem povezani slabi komunikaciji in zaostalosti večine področja. Še posebej nerazvita so bila agrarna področja z ekstremno revščino, visoko razredno stratifikacijo in velikim številom neasimiliranih Indijancev, problem pa je predstavljalo tudi nenehno rivalstvo med državami, ki so se nemalokrat razvili v vojno. Najbolj kruta izmed njih je bila vojna med Paragvajem in koalicijo držav Brazilije, Argentine in Urugvaja, ki je skoraj izbrisala celotno moško populacijo Paragvaja (Crane in drugi 1965: 509). Naključno pa najverjetneje tudi ni dejstvo, da so razvoj ZDA in Kanade podprle Velika Britanija in večina drugih evropskih držav, ki so v primeru dekolonizacije in razvoja Latinske Amerike storile ravno nasprotno. Razmerja so bila, več kot očitno, neenakopravna že v samem začetku.

3.5.3 Širjenje imperijev

Obdobju evropskih kolonialnih izgub v obeh Amerikah je kmalu sledilo obdobje pomembnih širitev zemljiških holdingov v Aziji, Afriki in Oceaniji, zlasti po letu 1870, ko se je začela borba za pridobitev še ne osvojenih ozemelj. Tu je bil v ospredju predvsem afriški kontinent, kjer se kolonizacija dejansko ni zgodila prej kot v poznem 19. stoletju. Ponovna kolonizacija

neevropskih držav je v primerjavi s prvo začela prodirati globlje v notranjost kontinentov, neformalni ekonomski in politični vpliv pa je še dodatno okrepila politična nadvlada. Prvotnim petim kolonialnim silam so se v tej fazi kolonizacije pridružile še Belgija, Italija in Nemčija. Izmed vseh držav je pričakovano dominiral imperij Velike Britanije, ki je bil največji med vsemi in je do leta 1912 obsegal skoraj četrtino celotnih kopnih površin planeta. Pojavi se tudi nov tip kolonij, ki je zaradi številnih migracij britanskih naseljencev potreboval tudi nov status. To so bili dominioni ali kvazi kolonije, kjer so uradniki, izvoljeni na lokalnih volitvah (kjer so dominirali naseljenci), urejali predvsem notranje zadeve, medtem ko je monetarno in zunanjo politiko vodil London. Prva neevropska država, ki je prav tako ustvarila pomorski imperij in se okoriščala z napredkom industrijske revolucije, je bila Japonska. Sprva izolirana in strogo tradicionalna država je v obrambi proti Ameriki in ostalim silam kmalu postala visoko modernizirana. Najnovejša tehnologija in birokracija Zahoda, sta bili orožje, ki ju je Japonska prevzela kot obrambo proti Zahodu. To je bilo najbolj očitno na vojaškem področju, kjer je množična proizvodnja orožja zamenjala tradicionalni samurajski meč. Na ta način se ni le obranila kolonizacije, temveč je tudi sama postala ena izmed kolonialnih sil (Abernethy 2000: 84–86).

Velike spremembe so zajele tudi Afriko, ki ni bila kolonizirana vse do konca 19. stoletja. K temu so pripomogli predvsem geografski in strateški izzivi, ki jih je afriška celina predstavljala in ki so bili sprva smatrani nepremagljivi v očeh kolonizatorjev. Kljub temu so zanimanje za Afriko hitro sprožila številna pričakovanja glede velikih virov surovin, ki so se končala v boju, znanem kot "ruvanje za Afriko". Ključna pri razreševanju problema delitve afriškega ozemlja je bila Berlinska konferenca (1884-1885), ki je vzpostavila trajne meje afriškega kontinenta, ki jih ni podrl niti proces dekolonizacije. Delovala je po principu "vsakomur tisto, kar že ima," pri čemer so za izhodišče jemali že ustanovljena oporišča ob obali, od koder so potegnili meje proti notranjosti v dogovoru med posameznimi kolonialnimi silami. Pri tej razdelitvi niso bili upoštevani zgodovinski, etnični ali drugi dejavniki, ki so bili povezani z afriškim prebivalstvom. Delitev je tako potekala bolj ali manj po kriterijih interesov kolonialnih metropol in kompromisa med njimi, pri čemer so imele prednost starejše kolonialne sile. Posledično so na ta način ločili homogene etnične skupnosti in jih med seboj prisilno tudi združevali (Južnič 1980: 101–02).

3.5.4 Rast Evrope in ZDA na račun ostalega sveta

Zgodovina razvoja zahodno evropskih držav ne more biti v celoti razumljena, če pri tem ne upoštevamo vpliva industrijske revolucije (Crane in drugi 1965: 518), ki je povečala sposobnost za kolonialno ekspanzijo, spodbudila iskanje novih tržišč, virov surovin in nasploh novih ozemelj (Južnič 1980: 95–98) in tako še dodatno povečala razlike ter utrdila neenakopravne odnose med metropolami in kolonijami. To pomeni, da sta razvoj in hitra gospodarska rast, ki sta zajela svet, bila omejena izključno na svetovne metropole (ZDA in Evropo), ki so le še povečala izkoriščanje kolonij. Njihova vloga je bila v tem procesu industrializacije ključna, saj so ravno na račun surovin, delovne sile in trga evropske metropole doživele razvoj, ki je za vedno determiniral meje med državami v mednarodni skupnosti.

Esenca industrijske revolucije so bile tehnološke spremembe, ki so v osnovi pomenile nov, boljši ter avtomatiziran postopek proizvodnje. Vendar pa se sam razvoj in modernizacija ter posledično visoka gospodarska rast ne bi zgodile, če evropske metropole ne bi imele že pridobljenih ugodnosti in privilegijev, ki so si jih prilastile v času prve kolonizacije (glej poglavje 3.4.2). To pomeni, da sta dominanten nadzor nad mednarodno trgovino in kapital, ki ga je le-ta proizvajala, omogočala nastanek močne in hitre industrializacije ter svetovnih trgov, ki jih je vedno večja produkcija blaga nujno potrebovala. Superiornost vzhodno evropskih držav nad kolonijami je tako še dodatno povečala obstoječa izvozna politika, ki je kolonije videla le kot vir poceni surovin, potrebnih za proizvodnjo blaga, ki je generiral dobiček (Adas in drugi 1994: 20). Zelo podobno gleda na industrializacijo Hobsbawm, ki pravi, da je politiko tistega časa določala predvsem težnja po dobičku, ki jo je vodil najvišji ukaz: čim ceneje kupovati in čim dražje prodajati. Ravno zato je bil ključni cilj industrijske revolucije obstoj družbenega kapitala, ki bi hkrati omogočal hiter nadaljnji razvoj ter večanje kupne moči prebivalstva (Hobsbawm 1962: 44–45). Hkrati pa poudarja, da je bila najpomembnejša surovina, ki so jo proizvajale kolonije in brez katere razvoj številnih metropol najverjetneje sploh ne bi bil mogoč, še posebej Velike Britanije, bombaž. Britanska bombažna industrija, ki je s pomočjo napadalne britanske vlade uspela vzpostaviti in obdržati monopol nad trgovino, je dodatno vzpodbudo dobila s prepovedjo uvoza bombažnih izdelkov iz Indije, ki so jo na ta način sistematično razindustrializirali in spremenili v tržišče Zahoda. Izvoz britanskega bombaža se je tako v letih med 1750-1769 skoraj podeseteril, njegova rast pa je še vedno napredovala (Hobsbawm 1962: 44–53).

Tehnološke spremembe so hitro dosegle tudi transport in komunikacijo, ki sta bila zaradi velike količine proizvedenega blaga vedno bolj pomembna akterja v sklopu mednarodne politike. Telegram, parniki in železnice so omogočali nove hitrosti prenosa informacij, hkrati pa so izjemno olajšali vse večje vmešavanje Zahoda na globalni ravni. Industrializaciji Velike Britanije so hitro sledile tudi druge zahodne države. Kot prve med njimi so bile to Belgija, Francija, Nemčija in Združene države Amerike (Adas in drugi 1994: 21–22).

Hitra gospodarska rast in revolucionarni tehnološki napredek sta korenito spremenila obstoječe gospodarske naveze zahodne Evrope s svetom in povečala izkoriščanje kolonij:

- Povečalo se je število surovin, ki so jih zahodno evropske države uvažale iz kolonij. To so bili sprva dragi luksuzni predmeti in surovine, ki niso potrebovale dodatne industrijske obdelave. V času industrializacije pa se je znatno povečala potreba predvsem po izdelkih, ki jih je bilo možno industrijsko obdelati in ki so bili dostopni zgolj izven Evrope (kakav, bombaž, citrusi, redke kovine itd.). Več kot očitno je bilo, da je industrializacija odprla nov, večji trg usmerjen predvsem na potrošnike srednjega razreda (Abernethy 2000: 96).
- Poleg večjega števila izvoza raznovrstnih surovin, se je povečala tudi sama količina transporta blaga. Z razvojem pomorskega prometa je bil prenos živil in surovin hitrejši, lažji in najpomembneje, ladje so bile sposobne prenesti veliko večje količine blaga z eno samo plovbo. To je bilo bistvenega pomena, saj je tempo industrializacije narekoval vedno večjo potrebo po surovinah in njihovemu hitrejšemu prenosu v tovarne (Abernethy 2000: 96).
- Trg, ki je sprva zadostoval zgolj potrebam domačega prebivalstva, je z razvojem industrije postal vedno bolj usmerjen v izvoz. Le-ta je bil pomemben iz dveh razlogov, in sicer je deloval kot stimulacija za razvoj proizvodov in zmanjšanje cen blaga. Deloval pa je tudi kot rezerva, če bi prodajna moč Evrope upadla (Abernethy 2000: 97–98).

Gospodarska razlika med industrijskimi in neindustrijskimi državami je strmo rasla. Po ocenah Paula Bairocha naj bi med leti 1800 in 1913 dohodek na prebivalca zrasel za 458 % v Severni Ameriki, 222 % v zahodni Evropi, 77 % v Latinski Ameriki, 9 % v Afriki in samo 1 % v Aziji. Ocenjuje tudi, da je industrializacija korenito spremenila razporeditev svetovne proizvodnje blaga. Ta je bila namreč leta 1830 v večini (60,5 %) v državah Latinske Amerike, Azije in Afrike. Že leta 1860 je drastično padla le na 36,6 % in leta 1913 na borih 7,5 %. Sprememba, ki vsekakor ne bi bila prišla tako hitro, če ne bi vmes posegla industrijska

revolucija Zahodne Evrope (Bairoch v Abernethy 2000: 96–98). Posledično to pomeni, da so bile kolonije in ostale neevropske države omejene zgolj na dobavo surovin, medtem ko so razvite metropole proizvajale industrijsko predelane dobrine. To pa tudi pomeni, da je bil razvoj kolonij močno oviran in podrejen izključno interesom razvitega Zahoda (Crane in drugi 1965: 520).

3.5.5 Prva svetovna vojna in njene posledice

Z vidika kolonializma I. svetovna vojna, povodi, ki so pripeljali do vojne, in njene posledice, odražajo predvsem eno – boj za oblast nad kolonijami in prevlado v mednarodni skupnosti. Vojna tako označuje začetek konca evropske svetovne hegemonije, zaton številnih imperijev in rojstvo nove politike, ki pa ni rešila problemov kolonializma. Pri tem so si še posebej prizadevale Združene države Amerike, ki so pod taktirko Wilsona in Društva narodov (DN), prikrivale dejanske motive svojih dejanj. Na ta način so upale, da bodo hkrati ustvarile pogoje za večji vpliv v Evropi in za blažitev konfliktov, ki njenim interesom niso ustrezali. In nenazadnje je to obdobje v katerem ideja o narodu in lastni državi vedno bolj prodira v zatirane kolonije, kar je ključno vplivalo na kasnejša dogajanja (Južnič 1980: 209–210).

Posledice vojne so bile, še posebej za Evropo, enormne, saj se je le-ta soočala s hudim družbenim in gospodarskim opustošenjem, ki ga nikoli ni poznala. Več deset milijonov žrtev, visoka gospodarska nestabilnost, dolgovi in podpis mirovnih pogodb po katerih so države morale sprejeti nov način delovanja, so le eni izmed problemov, ki so močno zamajale moč Evrope. Posledično so se spremembe nanašale tudi na kolonije, ki si jih evropske metropole niso več smele javno prilaščati in razglašati lastništva nad njimi, temveč so jih kot mandate upravljale preko pakta DN (Adas in drugi 1994: 136–38), ki jih je označevala kot "nezmožne lastne uprave" (Cell 2007: 9). In čeprav je bila nova ureditev formalno veliko bolj demokratična, se status kolonij nikoli ni spremenil. Odnos dominacij metropol nad kolonijami je tako ostal enak, države so le spremenile obliko oblasti na način, da je bila ta sprejemljiva s strani svetovne javnosti. Dimna zavesa, ki je učinkovito opravila nalogo prikritega nadzora ter nadalje predstavljala evropske države kot pooblaščenke kolonialnega ozemlja, ki naj bi ga vodile skladno z interesi avtohtonega prebivalstva kot tudi z interesi na globalni ravni (Cell 2007: 9).

Bistvena je bila tudi nova vloga ZDA, ki je, za razliko od preostalega sveta, dejansko imela velike koristi od posledic I. svetovne vojne in je zaradi nje celo postala vodilna svetovna sila. K temu je v prvi vrsti pripomogla odsotnost vojne, ki se nikoli ni razvila na ameriški celini, kar je ZDA omogočilo rastoče gospodarstvo (z izvozom blaga in dajanjem posojil), hkrati pa je začela posegati po svetovnih trgih, v katerih so nekoč dominirale evropske metropole (Adas in drugi 1994: 131–34).

3.6 Neo-kolonializem (20. st)

Po mnenju Južniča tretje obdobje kolonializma ne moremo enako natančno opredeliti kot smo prvi dve. Gre namreč za tisto obdobje, ko na tak ali drugačen način preneha neposredna kolonialna oblast metropol in čas, ko kolonije prehajajo v režim politične samouprave in končno formalne neodvisnosti in suverenosti. Še vedno pa ostanejo številne oblike gospodarske povezanosti in mnoge druge sponse odvisnosti. Neo-kolonializem sloni pretežno na dominaciji transnacionalnih družb, ki predstavljajo jedro sodobnega kapitalističnega sistema, in ki obvladuje velikanske proizvodne komplekse z izredno koncentracijo kapitala, tehnologije ter organizacijo proizvodnje (Južnič 1980: 22).

3.6.1 Druga svetovna vojna in njene posledice

Zadnjo fazo kolonializma zaznamuje II. svetovna vojna, ki so jo ponovno, dasiravno v bolj prikriti obliki, povzročili kolonialni interesi. Ravno obratne pa so bile posledice, ki so povzročile konec kolonialne dobe in začetek osamosvajanja kolonij izpod matičnih metropol. K temu je, presenetljivo, izredno veliko pripomogla nacistična Nemčija s Hitlerjem na čelu, čigar vloga v II. svetovni vojni je veliko večja kot mu jo priznava Zahod. Njegov največji zločin, ki je v popolnem nasprotju s splošnimi predstavami, o katerih nas učijo, in knjigami, ki ga opisujejo, ni pobje milijonov Židov, ustanovitev koncentracijskih taborišč in začetek vojne kot je stališče Zahoda. Temveč je veliko več. Njegov največji zločin je razkritje prave narave kolonializma svetu, razkrinkanje prikritega delovanja metropol in omadeževanje podobe Evrope, ki je deloval kot dimna zavesa. To je izpostavil preko ideologije arijske rase, ki je opravičevala genocid superiornega belega človeka proti sočloveku, utemeljenega zgolj na podlagi zamegljene presoje družbenega konstrukta. To pomeni, da je ideologija kolonializma in praksa Evrope, ki se je je posluževala v odnosu do kolonij, postala sredstvo, ki ga je Hitler uporabil na evropskih tleh in za pridobivanje lastnih interesov. Boj Evrope proti Hitlerju je

torej pomenil veliko več kot se sprva zdi, hkrati pa je imel globoke posledice v legitimiranju nadzora Evrope nad kolonijami. K temu so dodatno pripomogla dejanja Evrope po II. svetovni vojni, ki je v strahu pred posledicami vojne začela ustanavljati organizacije in združenja ter sklepati pogodbe, resolucije in anekse, ki so predvidevali zaščito samoodločbe in suverenosti evropskih držav. Demokratične pravice, ki so veljale zgolj za "civilizirane" narode, kar pa kolonialna ozemlja nikakor niso bila. Vojna s stališča kolonializma in predvsem kolonij ne pomeni torej zgolj boja proti nacizmu, temveč pomeni narodnoosvobodilni boj za lastne pravice in neodvisnost. Pomembna v tem obdobju je tudi Japonska, ki je prva ne-evropska država, ki je resno ogrozila superiorni status evropskih metropol z napadom na Azijo in Oceanijo (Abernethy 2000: 136–147).

3.6.2 Proces dekolonizacije

Konec imperija je prišel hitro. Med leti 1940 in 1980 je neodvisnost od metropol in status suverene države pridobilo kar 81 kolonij in 4 kvazi kolonije. Kolonialna izguba je tako prizadela praktično vse kolonialne metropole, sam proces dekolonizacije pa je potekal bodisi mirno preko diplomatskih pogajanjih, bodisi nasilno preko kolonialnih vojn in narodnoosvobodilnih gibanj. Sam način prehoda je bil v veliki meri odvisen predvsem od metropole in strukturo oblasti, ki jo je uvedla v posamezni koloniji. Prve spremembe so zajele najprej južno Azijo in Bližnji Vzhod, kmalu je sledila jugovzhodna Azija, nato severna in kasneje podsaharska Afrika. Teritorialna neodvisnost otokov je prišla relativno počasi in šele po letu 1970. Dekolonizaciji se je najbolj upirala Portugalska, katere diktator Antonio Salazar je neodvisnost kolonij obravnaval kot skrajno nesprejemljivo. To je upravičeval z obstoječo ureditvijo kolonij, ki so bile opredeljene kot integrirane enote, oziroma kot "udomačeni" deli celote, ki so pripadali Portugalski. Poskusi neodvisnosti so bili zatorej zatirani z vsemi možnimi sredstvi, kar je posledično vodilo v vstajo nacionalističnih gibanj in nenazadnje vojno. Le ta se je sočasno odvijala v Gvineji Bissau, Angoli in Mozambiku med leti 1960 do 1970 (Abernethy 2000: 133–148). Paralelno z osvobodilnimi vojnami pa je potekalo tudi intenzivno izobraževanje prebivalstva (pred vojno je bilo nepismenega kar 99% prebivalstva) in preobrazba nasploh na kulturnem, agrarnem, gospodarskem in političnem področju. Portugalske kolonije v Aziji so dekolonizacijo uveljavljale postopoma. Sprva je preobrazbo doletela enklavo Goo, ki jo je okupirala indijska vojska leta 1961, nato je podobna usoda doletela Portugalski del Timorja, ki ga je, po mesecih hudih bojov, leta 1976 zavzela Indonezija. Kljub vsemu je Portugalski uspelo ohraniti nadzor nad kolonialnim teritorijem ob afriški obali v Maderi in otočjem Azori v Atlantiku, ki sta pod okriljem portugalske oblasti še

dandanes, ter kolonijo Makao, ki je leta 1999 suverene pravice prenesla na Ljudsko republiko Kitajsko (Južnič 1980: 231–35). Ravno nasprotno je dekolonizacijo sprejela Velika Britanija, ki je zaradi preteklih izkušenj z belimi dominioni, postavila precedens postopnega in miroljubnega prehoda kolonij v neodvisnost. Do leta 1930 so bili priznani statusi suverenih držav Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji, južni Afriki in Irski republiki, ki edina med njimi ni želela obdržati imperialnih Commonwealthskih vezi. Nekoliko drugače je potekala dekolonizacija britanskih kolonij v Aziji, kjer je Britanija želela imeti določeno stopnjo vpliva (Abernethy 2000: 148-150).

Dekolonizacija v Aziji je postala močna spodbuda dekolonizaciji v Afriki. Suverene so postale Sudan, Gana, Nigerija, Uganda in Siera Leone, ki so sledile zgledu miroljubnega prehoda v demokratičen sistem. Kljub temu dekolonizacija Afrike ni vedno potekala brez komplikacij. Te so se največkrat pojavile tam, kjer so se evropejski naseljenci odločili zadržati svoje privilegije in zato posledično odlagali dekolonizacijo. Primer takih zapletov sta bili Kenija in Malaja, kjer je bila pot do neodvisnosti tlakovana z nasiljem in žrtvami (Južnič 1980: 221–22).

Precej drugačna je bila dekolonizacija francoskih kolonij, kjer je veliko vlogo odigrala nestabilnost francoske oblasti. Le-ta je bila namreč razdeljena na dva sovražna politična pola - med maršalom Petainom in generalom de Gaullom, ki sta skorajda spominjala na državljansko vojno (Južnič 1980:178). Pomembno leto za francoske kolonije je bilo leto 1960, ko so nastale nove države Kamerun, Togo, Senegal, Mali, Slonokoščena obala, Dahomej, Zgornja Volta, Nigerija, Centralnoafriška republika, Kongo, Gabon, Madagaskar in Mavretanija (Južnič 1980: 222–23). Nekoliko bolj zapleten je bil dekolonizacijski proces v Alžiriji, za katero je Francija pričakovala, da bo postala njen integriran del. Vsa gibanja, ki so težila ne le k neodvisnosti, temveč tudi k zagotovitvi državljanskih pravic, je Francija brezkompromisno zatirala. Vzroke za takšna stališča je moč najti v posebnem položaju, ki ga je Francija zagotavljala Alžiriji preko kolonialnega podjetništva in dejstva, da je bilo približno 10% prebivalstva Francozov. Za dosego neodvisnosti leta 1962 je morala Alžirija bojevati dolgo in krvavo vojno, ki je trajala dolgih osem let (Južnič 1980: 229–230). Dasiravno je val dekolonizacije zajel večino kolonialnih ozemelj, ta ni dosegel vseh kolonij. To je v primeru Francije veljalo za Francosko Polinezijo z otoki Marquesas, otočje Tuamotu, Družbene otoke, Tubuai in Gambier, ki je omenjena ozemlja priključila kot integrirane departmaje. Potem je tu še Nova Kaledonija z otočjem ter številni majhni otoki okoli Madagaskarja. Prav tako je

posestnica mnogo ozemelj ostala Velika Britanija, ki še vedno upravlja Gibraltar, strateško točko, kjer Sredozemsko morje prehaja v Atlantski ocean. Pod svojim okriljem ima posesti v Karibskem območju, Bermudske otoke, britanske Deviške otoke ter mnogo drugih. Še posebej pa potrebno omeniti Hong Kong, ki je bil vse do leta 1997 britanska kolonija, dokler ni le ta prenesla suverene pravice na Ljudsko republiko Kitajsko.

Zelo malo se govori o nedokoloniziranih ozemljih ZDA, ki imajo še danes pod upravo obsežna prostranstva Mikronezije, katere otoki predstavljajo pomembno strateško točko in gospodarske interese. Med njih spadajo otok Guam, ki je postal prvorazredna vojaška baza, Maršalovi otoki in Palau. Poleg skrbniških ozemelj imajo ZDA tudi t.i. prave posesti. To so Ameriška Samoa, Deviški otoki, otok Wake, ki ga upravlja vojno letalstvo ter otoki okoli Havajev. Posebno pozornost je potrebno nameniti tudi ozemljem, kjer je bil proces dekolonizacije nedokončan in kjer so svojo prisotnost vsilile tudi Združene države Amerike. To so Puerto Rico, Panamski prekop in še vedno aktualna Kuba, kjer je sporno vprašanje legitimizacije Guantanamo (Južnič 1980: 291–302).

3.7 Dediščina kolonializma

Najverjetneje ni potrebno posebej poudarjati, da so bile posledice, ki jih je prineslo obdobje kolonializma enormne in nepopravljive in so imele vpliv tako na metropole kot kolonije. In najbrž ni potrebno posebej izpostavljati, da so učinki posledic trajno zapisana dediščina, ki bo za vedno opredeljevala delovanje držav v mednarodni skupnosti. Tako imamo na eni strani bogate metropole - evropske države, ki so si lasten razvoj, gospodarsko rast ter moč utrdile s podjarmljenjem drugih narodov in kultur. Pri tem pa so neposredno vplivale na izredno slabo stanje kolonij, ki so le še nadalje nazadovale. Monopol nad trgovino, nadzorovanje trgovskih poti, izkoriščanje surovin, suženjstvo, kulturna diskriminacija in produkcija identitete so tako le eni izmed načinov, ki so se jih posluževale metropole in ki so prinašali ogromne koristi Zahodu in posledice katastrofalnih razsežnosti Vzhodu. Kar pa je, vsaj zame, najbolj šokantno, je dejstvo, da se razmerja, načini in učinki, tipični za kolonializem, pojavljajo tudi danes pod masko demokracije (več o tem v poglavju globalizacije). Na drugi strani pa imamo nadzorovana kolonialna ozemlja, ki so, po mnenju Južniča (1980: 118), posledice kolonializma občutile dvojno. Delovanje metropol je imelo poleg dejavnika razkroja, propada, rušenja in uničevanja družbeno-gospodarskega reda ter političnih in kulturnih ustanov tudi vlogo graditelja popolnoma novih struktur, nove identitete in nove vloge, ki je vgrajena v

realnost nekdanjega kolonialnega sveta (Južnič 1980: 118). Še več, največja posledica kolonialne ekspanzije je bila evropeizacija sveta, ko je bilo poslanstvo belega človeka "civilizirati" svet, pri čemer je nastajala nova svetovna enotnost in premik k novi enotni kulturi, ki je bila evropska (Južnič 1980: 33–46).

Vsi dogodki in dejanja, ki so bili storjeni v okviru evropske ekspanzije, so pomembno vplivali na razvoj moderne zgodovine vseh kontinentov sveta. Od 15. stoletja naprej so zahodni Evropejci preseljevali in naseljevali svoje državljane v kolonijah po svetu, širili lastne poglede na krščansko vero, dojemanje narave, jezik, intelektualne in politične kontroverzije, potrošniško blago, bolezni, tehnologije, komercialne institucije, državne urade in vrednote na način, da so bile celotne regije neposredno pridružene v čezoceanske imperije (Abernethy 2000: 6). Dediščino kolonializma je torej moč zaznati na več področjih:

- Evropska nadvlada je vodila v obsežno prerazporeditev svetovnega prebivalstva, kar je glede na predkolonialno dobo povzročilo rasno in kulturno raznolikost kolonij. To je omogočila in nadalje spodbujala formacija imperijev, ki je v svoji 500-letni zgodovini pripomogla k več deset milijonski migraciji Evropejcev. Skoraj enako dolgo so potekali množični transporti Afričanov, ki so jih kot sužnje za delo na plantažah preselili v kolonialna ozemlja. Množičnim selitvam so se nekoliko kasneje pridružili tudi Indijanci in Kitajci, ki so jih kot pogodbene delavce zaposlili v kolonijah v Afriki, jugovzhodni Aziji, Indijskem oceanu in Karibskih otokih. S stališča demografske kompozicije so omenjeni premiki ljudi močno vplivali na številne regije (Abernethy 2000: 364).
- Izginjala so cela ljudstva, da bi napravila prostor za druge (Južnič 1980: 130). Naseljevanje je tako pomenilo prenos celotne družbene, kulturne in politične strukture starega evropskega sveta v novi svet kolonialne osvojitve. Kar je posledično vodilo v odstranitev vsega kar ni bilo v skladu z zgodovinsko nastalimi modeli Evrope. Tako so pogosto izginjale celotne avtohtone populacije (Južnič 1980: 119).
- Kolonializem je hierarhiziral odnose med skupnostmi in skupinami. Kot že rečeno, so Evropejci kolonialne posege opravičevali z večvrednostjo lastne civilizacije in kulture, ki je izhajala iz predpostavke o superiornosti bele rase. Posledično so kulturne razlike prikazovali kot biološko-rasne, vezane na fizične razlike med ljudmi. Tako je nastala

rasna lestvica, ki je prikazovala vsem gospodujoče belce ter pripadnike drugih ras, ki so se nadalje delili v razrede (Južnič 1980: 130–31).

- Kolonialna oblast je prav tako vplivala na vero h kateri so ljudje molili. Edina prava vera je bila zato v skladu z religioznimi prepričanji Evrope, ki je bila krščanska. Spreobračanje pa je potekalo nasilno preko verskih misijonarjev in duhovnikov (glej Južnič 1980).
- Trgovina s sužnji, ki je bila najbolj razširjena v Afriki, je neposredno odgovorna za nastanek trajnega vojskovanja, medplemenskih sporov in tribalizma. Njena prisotnost je skoraj vedno vodila k antagonizmu, agresiji in odnosu superiornosti in inferiornosti, ki so le še dodatno prispevali k napetim etničnim odnosom in konfliktom, katere je kolonializem celo spodbujal. Motivi, ki so stali za tem, so bili preprosti, namreč večja kot so bila notranja nasprotja med koloniziranimi narodi, manjša je bila stopnja odpora zoper kolonialni eksploataciji. Tako je kolonializem zapustil dediščino neuravnovešenosti med afriškimi skupnostmi (Južnič 1980: 112).
- Vzpostavitev blagovno-denarnega gospodarstva je modificirala tradicionalne oblike trgovine. To je zelo vplivalo na družbene spremembe, trgovina pa je počasi slabela. Enako učinkovita pa je bila tudi kolonialna administracija, ki je lomila, čeprav ne povsod naglo in uspešno, tradicionalne družbene in politične spono. Tako je nastala situacija, ki je kolonije postavljala v razmerje odvisnega kapitalističnega razvoja, ki je hkrati uničil možnosti nastanka domačega podjetništva (Južnič 1980: 113–14).
- Intenzivna gospodarska eksploatacija, bodisi v obliki plantažnega gospodarstva, poljedeljskih farm ali prisilnega dela v rudnikih, je služila le enemu namenu. Ugoditi gospodarskim potrebam Zahoda in vedno večjemu pohlepu po surovinah, ki so omogočale industrijski razvoj, ki je bil izključno domena kapitalističnega Zahoda. Razmerje, ki je še danes aktualno in ki omejuje Vzhod na proizvodnjo primarnih izdelkov, ki se izmenjajo za industrijske dobrine Zahoda (glej Brown 2001).

Obdobje kolonializma predstavlja pomembno stopnjo v razvoju držav, čigar vplivi so še vedno prepoznavni v delovanju držav v mednarodni skupnosti. Že samo dejstvo, da je bil skoraj celoten zemeljski teritorij skupaj z avtohtonimi prebivalci podrejen ozki eliti držav, ki

je samovoljno odločala o njihovi svobodi, delovanju, načinu njihovega dojemanja samega sebe in s strani drugih, etiketiranja za vedno manjvrednega, čigar edini namen je služiti njim, je jasen pokazatelj popolnega nespoštovanja do sočloveka in njegovi podrejeni vlogi v odnosu do generiranja dobičkov. Ravno zato najverjetneje ne bomo nikoli v celoti razumeli obsežnost posledic kolonializma, pri tem pa je več kot očitno, da so se vzorci superiornega obnašanja s strani istih elit ponavljali skozi celotno zgodovino. Spremenili so se le načini njihovega izvrševanja, ki so postali le še bolj izpopolnjeni in prikriti.

4. PRODUKCIJA IDENTITET ZAHOD/VZHOD

Kot ena izmed posledic kolonializma, ki je hkrati nastajala sočasno z njim, je produkcija identitete Zahoda in Vzhoda. Dasiravno omenjena delitev deluje bolj geografske narave, jo je nedvomno možno prepoznati kot ideološko-politično delitev na razviti in nerazviti svet. Zahod, ki je sprva pomenil Zahodno Evropo, naj bi danes pomenil družbo oz. civilizacije Zahodne in Centralne Evrope ter njihove bližnje genealoške, lingvistične in filozofske kolonialistične potomce (The Globalization Website 2001). Ko govorimo o Zahodu torej govorimo o geografski celovitosti (Evropa), religiji (krščanstvo), filozofiji (razsvetljenje), rasi (bela) in nenazadnje ekonomskem sistemu (kapitalizem), pri čemer Latouche opozarja, ne gre enačiti Zahoda z nobenim od teh pojmov (Latouche 1996: 25). Na podlagi Latouscheve ocene lahko torej sklepam, da Vzhod pomeni ravno nasprotno, neevropo, Islam, negroidno raso in tradicionalne sisteme, ki so ne le drugačni temveč tudi drugorazredni. Produkcijo identitete zatorej smatram kot umetno sproducirano realnost, manipulacijo in avtoriteto Zahoda s katero je želel ubraniti lastne interese in uveljaviti način prikritega nadzora, ki bi sčasoma postal samoumeven in nedvomljiv. Države, ki so imele možnost upreti se tej evropski prevladi, pa so to lahko počele zgolj s pomočjo evropskih idej in metod, kar je znova potrjevalo evropsko kulturno prevlado (Toplak 2004: 60). Podoben pogled na odnos med Zahodom in Vzhodom podaja Said, ki pa samo produkcijo identitete Vzhoda poimenuje Orientalizem.⁸ Orientalizem tako pomeni celotni zahodnjaški slog imaginarnega ali dejanskega miselnega in emocionalnega obvladovanja Orienta in Orientalcev. Gre za slog Zahoda pri gospodovanju, restrukturiranju in izvajanju oblasti nad Orientom. Predstavlja način mišljenja, ki temelji na ontološki in epistemološki distinkciji med "Orientom" (Vzhodom) in največkrat "Okcidentom" (Zahodom). Še več, orientalizem je imel, po mnenju Saida, tako avtoritativen položaj, da vsak posameznik, ki je pisal, razmišljal ali deloval na Orientu tega ni mogel početi, ne da bi pri tem upošteval omejitve, ki jih je mislim in dejanjem postavljala orientalizem. Pri tem pa opozarja, da te avtoritete ne gre pripisati enostranskemu določanju, kaj je o Orientu mogoče reči, temveč mreži interesov, ki so neizogibno vplivali na entiteto Orienta. Ravno obraten razvoj je doživljala identiteta evropske kulture, ki je le še pridobivala na moči in je postala nekakšen surogat nasproti Orientu. Zgodovinsko in kulturno gledano je produkcija identitete potekala na kvantitativni in kvalitativni ravni v kateri so bile vpletene vse evropske in atlantske sile, še posebej Francija in Velika Britanija. Zato govoriti o

⁸ Orientalizem v tem primeru ne pomeni načina življenja in mišljenja, značilnega za orient, kot ga navaja SSKJ (Opombe urednika v Said 1996: 13). Avtor sam orientalizem definira kot generični termin, ki ga uporablja kot opis odnosa med Zahodom in Orientom (Said 1996: 97).

orientalizmu pomeni govoriti predvsem o francoskem in britanskem kulturnem podjetju, o projektu, katerega razsežnosti obsegajo neskončen prostor. Izmenjava med akademskim in bolj ali manj imaginativnimi poméni orientalizma je nenehna, pri čemer so ključno vlogo igrali številni pesniki, romanopisci, filozofi, politologi, ekonomisti in imperialni uradniki, ki so kot izhodiščno točko in osnovo za razdelane teorije, epe, romane, socialne deskripcije in politične razlage jemali temeljno razlikovanje med Vzhodom in Zahodom. To razlikovanje pa ni zadevalo le Orienta na splošno, temveč se je posluževalo tudi njegovih ljudi, navad, "uma", usode itd. Odločilna pri produciranju te vednosti in zavesti je bila predvsem zahteva Zahoda, da je "vednost" nepolitična, da je torej znanstvena, akademska, nepristranska in dvignjena nad ozkosrčnost doktrinarne vere. Said (1996: 15) tako trdi, da sta Francija in Velika Britanija od 19. stoletja do 2. svetovne vojne dominirali tako na Orientu kot v orientalizmu. To vlogo pa je po 2. svetovni vojni prevzela Amerika, ki je do Orienta gojila enak odnos kot njeni predhodnici. Njihov imperialni odnos je moč zaznati še dandanes, ko dotične politične družbe prenašajo na lastne civilne družbe občutek nujnosti in neposredno politično interakcijo vsakokrat, ko je v svetu obravnavno vprašanje, ki neposredno zadeva njihove imperialne interese. Orient je torej, tako kot Zahod, ideja (s svojo zgodovino in tradicijo misli, podob ter jezika) iz katere izhaja njena realnost in navzočnost na zahodu in za Zahod. Oziroma povedano drugače, kulturne, zgodovinske in predvsem geografske entitete – predeli, regije in sektorji kot sta Orient in Zahod, so človeške tvorbe in ne neka naravna danost (Said 1996: 13–23). To pomeni, da Vzhod in Zahod ne obstajata sama po sebi, temveč sta umetno ustvarjeni realnosti, ki se prilagajata interesom vodilnih svetovnih sil. Njuno razmerje je razmerje moči, dominacije in spreminjajoče se stopnje hegemonije. Prav tako se moramo zavedati, da orientalizacija Orienta ni potekala zgolj zato, ker je Orient orientalski, se pravi drugačen od Zahoda, temveč zato, ker ga je bilo mogoče orientalizirati in prisiliti k temu, da ga je bilo mogoče narediti orientalskega. To pomeni, da Orient nikoli ni govoril o sebi ali zastopal samega sebe, svoje zgodovine in svojih dejanj. To je v njegovem imenu vedno počel Zahod, ki ga zastopa (Said 1996: 17).

Orientalizem je avtor analiziral tudi skozi koncept hegemonije, ki je nenadomestljiv pri razumevanju kulturnega življenja industrijskega Zahoda, pri čemer je ravno koncept hegemonije oz. rezultat njenega delovanja tisti, ki daje orientalizmu trajnost in moč, ki "nas" Evropejce identificira nasproti vsem "tistim" Neevropejcem. Kot najpomembnejši sestavni del evropske kulture je ravno ta ideja o evropski identiteti, ki je nasproti neevropskim ljudstvom in kulturam superiorna. Dodatno je ta odnos poglobila, prav tako hegemonija evropskih idej o

Orientu samem, ki je ponovno ponavljala evropsko superiornost nad orientalsko zaostalostjo. Dejanja, ki so nenazadnje onemogočala objektivni pogled posameznika na Orient do te mere, da se je posameznik, ki je stal nasproti Orientu, vedno najprej identificiral kot Evropejec ali Američan in šele potem kot posameznik. Dejstvo, ki vsekakor ni zanemarljivo, saj nazorno kaže na zavedanje posameznika v pripadnosti določeni sili, ki ima na Orientu lastne interese. V okviru države je bil evropski in kasneje ameriški interes na Orientu političen, vendar pa je kultura tista, ki je s političnimi, ekonomskimi in vojaškimi smotri vred naredila iz Orienta tako raznovrsten in zapleten prostor v polju, ki mu avtor pravi orientalizem. Orientalizem potemtakem ni zgolj politična vsebina, dasiravno so bili interesi Zahoda politični, prav tako tudi ni obsežna zbirka besedil o Orientu, niti reprezentacija in izraz zahodnjaške imperialistične zarote, ki bi si jo izmislili z namenom potlačitve orientalskega sveta. Bolj kot kaj drugega je orientalizem distribucija geopolitične zavesti v estetska, znanstvena, ekonomska, sociološka, zgodovinska in jezikoslovna besedila. Je elaboracija temeljnih zemljepisnih distinkcij in interesov, ki s sredstvi te distinkcije ne le ustvarjajo, temveč tudi ohranjajo. Orientalizem ne izraža, temveč je določena volja in namera razumeti, nadzorovati, manipulirati ali celo inkorporirati nekaj, kar je manifestno drugačen svet. Je diskurz, ki nikakor ni v neposrednem razmerju z odkrito politično močjo, temveč je sproduciran in obstaja v neizenačeni izmenjavi z različnimi vrstami močmi, pri čemer ga delno oblikuje izmenjava z močjo, ki je politična (npr. kolonialni oz. imperialni establishment), izmenjava z močjo, ki je intelektualna, kulturna in moralna (predstava o tem kaj *mi* počnemo in razumemo in česar *oni* ne morejo početi ali razumeti, kakor razumemo *mi*). To pomeni, da v splošnem, ko je govora o orientalizmu, ne moremo govoriti o "resnici," temveč le o reprezentacijah. Najverjetneje ni potrebno posebej poudarjati vloge jezika, ki je sam močno kodiran in organiziran sistem za izmenjavo sporočil, informacij, izražanj, nakazovanj in reprezentacij. Zato, vsaj kar zadeva pisani jezik, ne moremo govoriti o dejanski navzočnosti, temveč le o ponovni navzočnosti, o reprezentaciji. Učinki le-te pa so odvisni od institucij, izročil, konvencij, dogovorjenih kod razumevanja, ki hkrati dajejo orientalizmu moč in avtoriteto. Dodatno so moč stereotipnega reprezentiranja v postmodernem svetu okrepili televizija, filmi in vsi medijski viri informiranja, ki informacije vedno bolj oblikujejo v standardizirane kalupe (Said 1996: 18–41).

Če torej povzamem, lahko zaključim, da je identiteta Orienta kompleksni niz učenih manipulacij s katerimi je Zahod identificiral Orient. Znanje o Orientu in Orientalcu pa se generira iz avtoritete moči Zahoda, ki posledično ustvari Orient, Orientalca in njegov svet. K

temu so v veliki meri pripomogla dela prvih avtorjev, ki so Orientalca opredelili kot iracionalnega, nemoralnega, otročjega in predvsem drugačnega posameznika, ki je brez energije in iniciative, močno nagnjen h klečeplaznemu laskanju, spletkarjenju, prevaranstvu in neprijaznosti do živali. Posledično je podoben odnos, čeprav na višji ravni, doletel celoten Orient, ki je bil temu primerno etiketiran. Po mnenju avtorja se celo obdobje izjemnih dosežkov na področju institucij in vsebine orientalizma natanko prekriva z obdobjem velike evropske ekspanzije, pri čemer so bile prizadete vse celine, še najbolj pa Afrika in Azija. Velike metropole so si tako poleg fizične prevlade nad ozemljem in avtohtonimi prebivalci, delili tudi t.i. inteligentno moč in avtoriteto pri produciranju identitete Vzhoda in Zahoda in postavili temelje neenakopravnega odnosa, ki se skozi razvoj in nadaljnjo zgodovino pogloblja in utrjuje. Navsezadnje je orientalizem politična vizija resničnosti, katere struktura je promovirala razliko med znanim (Evropo, Zahodom, "nami") in tujim (Orientom, Vzhodom, "njimi"). Ta vizija je v nekem smislu ustvarjala in služila dvema svetovoma, ki ju je spočela, kjer so Orientalci živeli v svojem svetu, "mi" pa smo živeli v svojem. Pri tem je nastajala razmejitev, ki je bila podrejena imperializmu, pozitivizmu, utopizmu, historicizmu, darvinizmu, rasizmu, freudizmu in marksizmu, kar je omogočalo Zahodu svobodo in privilegij pri ustvarjanju Vzhoda (Said 1996: 56–62). Različne stopnje projicirane podrejenosti in moči, razpon opravljenega dela, značilnosti pripisane Orientu, vse pričajo o hoteni imaginarni in geografski delitvi med Vzhodom in Zahodom, ki se je ohranila skozi mnoga stoletja. Politična delitev, proizvod političnih sil in dejavnosti, ki je uokvirila Orient v zahodno znanje, zahodno zavest in v zahodni imperij (Said 1996: 253–55).

Več kot očitno je torej, da je kolonializem poleg fizične nadvlade ustvarjal tudi novo realnost in nekakšno nadvlado na nezavedni ravni. Konstrukcija identitet Zahoda in Vzhoda, ki v nasprotju s kolonialno dediščino namenoma ni potekala na ravni političnega, še toliko bolj dokazuje o zahrbtni naravi Zahoda in njegovi popolni predanosti in zavzetosti pri uresničevanju najvišjega cilja.

5. RAZVOJ

Napredek in vedno večja produkcija sta evropske sile spodbujala k širjenju svojih poti in odkrivanju večjega dela sveta, sočasno pa so z vojaško močjo ter transportnimi zmogljivostmi vzpostavljali trgovske stike s preostalimi regijami. To je vodilo v vzpostavitev prvega zgodnjega modela globaliziranega sveta, kjer je bila proizvodnja, ki je bila v rokah dominantnih sil, deljena na intenzivno produkcijo v jedrnih deželah (Evropa in ZDA) ter zbiranje surovin in primarno industrijo z nizko usposobljeno delovno silo v perifernih deželah. Slednje je nezadržno vodilo do skrajno nesorazmernega razvoja, pri čemer so ključno vlogo pri ohranjanju te hierarhične strukture igrale države same z usmerjanjem dobička v monopolne proizvajalce na Zahodu ter tako štitele vsesplošno kapitalistično ekonomijo (npr. z uveljavitvijo lastniških pravic) (The Globalization Website 2001).

5.1 Klasična opredelitev razvoja

Vsak posameznik ima nek pogled ali vsaj približno izdelano predstavo razvoja in kaj naj bi leta za njega pomenil. Pri tem se seveda zavedamo, da se ta predstava skozi čas spreminja, saj se spreminja okolje v katerem živimo in prioritete, ki opredeljujejo naše delovanje. Tako razvoj za nekatere pomeni striktno gospodarsko rast in ekonomski razvoj, spet za druge predstavlja skrb za sočloveka in naravo. Skladno s tem se različno delijo tudi države, ki so lahko gospodarsko zelo razvite, vendar brez kakršnega koli socialnega, zdravstvenega in izobraževalnega sistema, medtem ko so druge gospodarsko šibke, vendar z izjemnim naravovarstvenim zavedanjem. Oba tipa držav bi lahko, glede na določene kriterije, zavzemala tako položaj razvite kot nerazvite države, oziroma neko sredinsko pozicijo. Ravno zato je izredno pomembna enotna, splošno sprejeta definicija in hkrati soglasno sprejeti meritveni kriteriji (indikatorji), ki opredeljujejo države kot (ne)razvite.

Razvoj je bil sprva definiran samo v ekonomskem smislu in je pomenil zmogljivost nacionalnega gospodarstva, čigar začetni ekonomski položaj je bil dolgo časa bolj ali manj statičen, da proizvaja in vzdržuje letno rast lastnega bruto nacionalnega dohodka (BND) med 5% in 7% ali več. Zelo pogosto je bil za merjenje razvoja, kot nadomestni ekonomski indeks, uporabljen tudi dohodek per capita oziroma dohodek na prebivalca s katerim so ocenjevali zmogljivost držav pri večanju lastnih donosov z rastjo, ki je bila hitrejša od rasti prebivalstva. Omeniti je potrebno tudi sam gospodarski razvoj, ki je bil v okviru načrtnega strukturiranja osredotočen predvsem na produkcijo in zaposlovanje. Posledično so bile zato razvojne

strategije usmerjene v hitro industrializacijo, ki je delovala na račun kmetijstva in ruralnega razvoja. Po mnenju avtorja lahko torej brez dvoma zaključimo, da je bil razvoj še do nedavnega in z redkimi izjemami največkrat viden kot ekonomski fenomen, ki je s hitrimi donosi in rastjo BND-ja ustvarjal potrebne pogoje za širšo distribucijo gospodarstva in socialne ugodnosti rasti. Problemi kot so revščina, diskriminacija, nezaposlenost in distribucija dohodka so bili sekundarnega pomena in podrejeni tej gospodarski rasti (Todaro in Smith 2006: 15–16).

Torej lahko razumemo, da so bile sprva razvite države zgolj tiste države, ki so bile gospodarsko razvite in bogate, ne glede na preostalo socialno-družbeno stanje v državi. Omenjeni indikatorji revščine, diskriminacije, nezaposlenosti, distribucije dohodka in še mnogo drugih pa so zgolj nakazovali ovire, ki so onemogočale še večjo gospodarsko rast in so bili zatorej sprva smatrani kot manjvredni. V ospredju je bila industrializacija, ki je bila z vidika razvoja (in kolonizacije) izjemno pomembna, saj je njena potreba po surovinah, delovni sili in trgih narekovala delovanje držav.

5.2 Novi pogledi na razvoj

Prva opažanja o neustrezni definiciji razvoja so se začela pojavljati, ko so številne razvijajoče se države dosegale predvidene gospodarske rasti, medtem ko je življenjski standard množic ostal praktično nespremenjen ali je celo upadal. Zavrlo teh spoznanj so v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja obstoječi ekonomski pogled na razvoj redefinirali v smislu zmanjšanja ali odprave revščine, neenakosti in nezaposlenosti v okviru rastočega gospodarstva. To je bil šok za veliko držav, ki so bile v smislu tradicionalne definicije razvite, v okviru novega pogleda pa ne. Svoj pogled na razvoj je spremenila tudi Svetovna banka (SB), ki je iz zagrete privrženke gospodarskega napredka kot edinega razvojnega indikatorja sprejela širšo perspektivo definicije leta 1991. V svojem poročilu je tako zapisala, da je izziv razvoja izboljšati kvaliteto življenja. Kvaliteta življenja pa ne pomeni le višje dohodke, kot zlasti velja v najrevnejših državah, temveč pomeni boljšo izobrazbo, višje standarde v zdravstvu in prehrani, zmanjšanje revščine, čistejše okolje, enakost možnosti, svobodo posameznika in bogatejše kulturno življenje (Todaro in Smith 2006: 16–17).

Razvoj je zatorej potrebno sprejemati kot multi-dimenzionalen proces, ki vključuje obsežne spremembe v socialnih strukturah, sprejetih stališčih in nacionalnih institucijah, kot tudi

pospešitev gospodarske rasti, zmanjšanja neenakosti in odprave revščine. V svoji esenci mora razvoj predstavljati celotno lestvico sprememb socialnega sistema, ki se obrne stran od nezadostnih življenjskih pogojev proti pogojem, ki so splošno sprejeti kot materialno in spiritualno boljši. Na razvoj moramo gledati kot na celoto sestavljeno iz fizične realnosti in psihičnega stanja družbe, ki je preko kombinacije socialnih, gospodarskih in institucionalnih procesov zagotovila sredstva, ki vodijo v boljše življenje. Ne glede na raznolikost držav pri zagotavljanju teh sredstev pa morajo vse države slediti sprejetim minimalnim standardom:

- Povečati dostop in razširiti distribucijo osnovnih življenjskih potrebščin kot so hrana, bivališče, zdravje in zaščita/varnost.
- Zvišati življenjski standard, ki mora poleg višjih dohodkov vključevati tudi večje število delovnih mest, boljšo izobrazbo in večjo pozornost kulturnim in humanitarnim vrednotam. Vsi omenjeni pogoji bodo služili ne le za izboljšanje materialnega blagostanja, temveč bodo pripomogli tudi h generiranju individualne in nacionalne samozavesti.
- Razširiti rang dostopnih ekonomskih in socialnih možnosti posameznikom in državam, tako da jih osvobodi podrejenosti in odvisnosti od drugih (ljudi in držav), nevednosti in bede (Todaro in Smith 2006: 17-22).

Sprememba v opredelitvi razvoja in njegova bolj humanitarna narava lahko za marsikoga deluje zelo nesebično in korak v pravi smeri, vendar pa se sprašujem ali lahko po drugi strani deluje izjemno dvolično in zavajajoče. Pri tem mislim predvsem na neverjetno naključje sprejetja novih, bolj humanitarnih in socialno bolj spremenljivih standardov razvoja, ki so potekali skorajda sočasno z obdobjem dekolonizacije bivših kolonij in njihovimi prvimi zametki lastnega razvoja. Bivša kolonizirana ozemlja, ki so bila zaradi večletnega izkoriščanja in podrejanja že tako ali tako v slabem gospodarskem, socialnem, družbenem in političnem stanju, so se tako soočala s popolnoma novimi standardi, ki so jih ponovno postavili v podrejen položaj. Še več, če bi bila omenjena sprememba sprejeta že davnega leta 1783, ko so s svojim post-kolonialnim razvojem začele ZDA, bi danes najverjetneje imele drugačno vlogo v mednarodni skupnosti. V osnovi to pomeni, da so pogoji, ki so se jih sprva posluževale kolonialne velesile, pogoji, ki so omogočili razvoj moči in vpliva svetovnih vodilnih sil, postali prepovedani, nezaželeni in nesprejemljivi s strani mednarodne skupnosti. Pogoji pa se (tako kot sama definicija razvoja) neprestano spreminjajo in prilagajajo trenutnim potrebam. Vprašanje je le čigavim potrebam in za koga.

Enako kritiko podaja tudi Banerjee (2001: 687), ki razvoj vidi kot zrežirano sredstvo industrijskih držav za doseganje repliciranja kolonialne moči z namenom ponovne vzpostavitve vzorca legalnega izkoriščanja in gospodarskega nadzora. Popolnoma enaki razlogi so pogojevali spremembi same definicije, ki se je skladno z motivi držav, potem ko so si ustvarile zadostno bogastvo, osredotočila na socialne vidike napredka. Ločitev socialnega od gospodarskega razvoja, je po mnenju avtorja, tipično za zahodnjaški kapitalistični svetovni pogled, kot tudi njegova vsilitev ne-zahodnim kulturam, ki so se posledično soočale s serijo problemov (nezaposlenost, urbanizacija, uničenje okolja in izpodrinjanje kmečkega prebivalstva). Tretji svet je tako kljub poskusom usklajevanja gospodarskega razvoja s socialnimi potrebami obsojen na propad, kjer Banerjee vidi vzroke tudi v (pre)visokih pogojih finančnih posojil s strani SB. Posledice, omenjenega evrocentrističnega razvoja, ki sledijo, se kažejo na političnem, socialnem in kulturnem področju, enako pogubno pa je tudi samo etiketiranje tretjega sveta kot večno nerazvitega, ki za seboj prinaša mrežo odvisnosti, kar so podprle številne raziskave (Banerjee 2001: 687).

5.2.1 Milenijski razvojni cilji (MDGs)

Septembra 2000 je 189 držav članic Organizacije združenih narodov (OZN) podpisalo Milenijsko deklaracijo ter sprejelo osem milenijskih ciljev (glej tabelo 5.2.1.1). Države so se tako zavezale k pospešenemu boju proti revščini in doseganju drugih humanitarnih ciljev do leta 2015. Cilji so bili razviti s sodelovanjem držav v razvoju, saj lahko le tako zagotavljajo naslovitev najbolj perečih problemov. Njihovo uresničevanje pa je postala glavna težnja vlad, mednarodnih razvojnih agencij in nevladnih organizacij.⁹ MDGs tako predstavljajo precedens in doslej najmočnejšo zavezanost v boju proti revščini (Todaro in Smith 2006: 22–23). Cilji sami pa delujejo tudi kot osnovni okvir na podlagi katerih so oblikovani indikatorji, ki jih razne organizacije uporabljajo pri klasifikaciji držav. Delujejo torej kot kompas delitve sveta.

⁹ Če omenim le nekatere: OZN, SB, IMF, OECD, WHO.

Tabela 5.2.1.1: MDGs

CILJI	NAMEN
Cilj 1: Izkoreniniti skrajno revščino in lakoto	<ul style="list-style-type: none"> - Med leti 1990 in 2015 razpoloviti število ljudi, ki dnevno zaslužijo manj kot 1 dolar. - Med leti 1990 in 2015 razpoloviti število ljudi, ki trpijo za lakoto.
Cilj 2: Doseči osnovno izobrazbo za vse	<ul style="list-style-type: none"> - Do leta 2015 zagotoviti, da imajo vsi otroci možnost dokončati osnovno šolanje.
Cilj 3: Spodbujati spolno enakopravnost in razvoj žensk	<ul style="list-style-type: none"> - Do leta 2005 izkoreniniti spolno diskriminacijo pri izobraževanju mladih. - Do leta 2015 izkoreniniti spolno diskriminacijo nasploh.
Cilj 4: Zmanjšati umrljivost otrok	<ul style="list-style-type: none"> - Do leta 2015 zmanjšati umrljivost otrok pod 5 let za 1/3.
Cilj 5: Izboljšati zdravje mater	<ul style="list-style-type: none"> - Do leta 2015 zmanjšati število smrti mater pri rojstvu za 1/3.
Cilj 6: Boj proti HIV/AIDS-u, malariji, in drugim boleznim	<ul style="list-style-type: none"> - Razpoloviti in omejiti širjenje HIV/AIDS-a in drugih bolezni.
Cilj 7: Zagotoviti stabilnost okolja	<ul style="list-style-type: none"> - Integrirati principe za stabilen razvoj v državno politiko in programe ter preobrniti izgubo naravnih virov. - Do leta 2015 razpoloviti število ljudi, ki nimajo dostopa do pitne vode. - Do leta 2020 izboljšati življenje vsaj 100 milijonov najrevnejših prebivalcev.
Cilj 8: Razviti globalno partnerstvo za razvoj	<ul style="list-style-type: none"> - Nadaljnji razvoj prostega trgovanja in finančnega sistema, ki se zavzema za dobro vlado, razvoj, zmanjšanju revščine doma in v svetu. - Pomoč državam, ki so najmanj razvite. - Pomoč državam v razvoju pri odpravljanju dolgov. - Razvoj dostojnih in produktivnih delovnih

	mest za mlade. - Omogočiti dostop do potrebnih zdravil. - Omogočiti dostop do novih tehnologij, še posebej informacijskih in komunikacijskih tehnologij.
--	--

Vir: Millennium Development Goals Indicators 2003a.

5.3 Indikatorji razvoja – kdo jih določa in kdo meri?

Pri ugotavljanju razvitosti držav in klasificiranju le-teh imajo pomembno vlogo indikatorji, ki jih opredeljujejo in sprejemajo mednarodne informacijske agencije in druge specializirane institucije preko resolucij in deklaracij. Indikatorji tako delujejo kot osnova statistične analize razvoja države na vseh področjih njenega delovanja. To je od gospodarskega, socialnega, izobraževalnega, zdravstvenega, okoljskega, informacijskega in marsikaterega drugega razvoja, ki pomaga pri klasifikaciji držav. Indikatorji so tako razdeljeni v osnovne skupine ali cilje (kot je lahko razvidno iz MDGs), dodatno pa so razdeljeni tudi na posamezne pod-indikatorje znotraj te skupine. Veliko indikatorjev je univerzalnih, se pravi, da so splošno sprejeti in veljavni. To so ponovno MDGs, ki so trenutno v ospredju vseh mednarodnih raziskovalnih institucij, poleg njih pa so tudi še indeks človeškega razvoja (HDI), indeks revščine (HPI-1 in HPI-2), indeks razvoja spolne diskriminacije (GDI), GINI indeks, ki meri distribucijo dohodkov in podobni. Kljub temu imajo številne organizacije še mnogo drugih indikatorjev, ki se prilagajajo tistemu področju za katerega so specializirane. Tako je v primeru Svetovne Banke v ospredju gospodarski razvoj in ekonomija. OZN po drugi strani združuje celoto vseh ali vsaj večine različnih indikatorjev in statističnih analiz različnih organizacij (WHO, ILO, UNICEF, IMF, OECD, UNESCO, SB, UNAIDS, UNCTAD ...). Razlike so tudi v številu indikatorjev, čigar število se lahko spreminja in jih je v primeru MDGs le 48, v primeru OZN med 250 in 300 ter v primeru SB več kot 700. Statistični podatki potrebni za omenjene raziskave so največkrat pridobljeni preko institucij samih glede na indikatorje, uporabljeni pa so tudi številni drugi viri, med njimi komisijska poročila, vladni dokumenti, nacionalna poročila človeškega razvoja, poročila nevladnih organizacij, časopisne in druge akademske publikacije. V primerih, ko ni dostopa do uradnih podatkov, so uporabljene neuradne statistike, za katere pa ni nujno da odražajo dejansko stanje. Vsa

raziskovanja in ugotovitve so javnega značaja, kar pomeni, da jih institucije objavljajo v obliki poročil (UNDP 2003: 190–92).

5.4 Klasifikacija držav

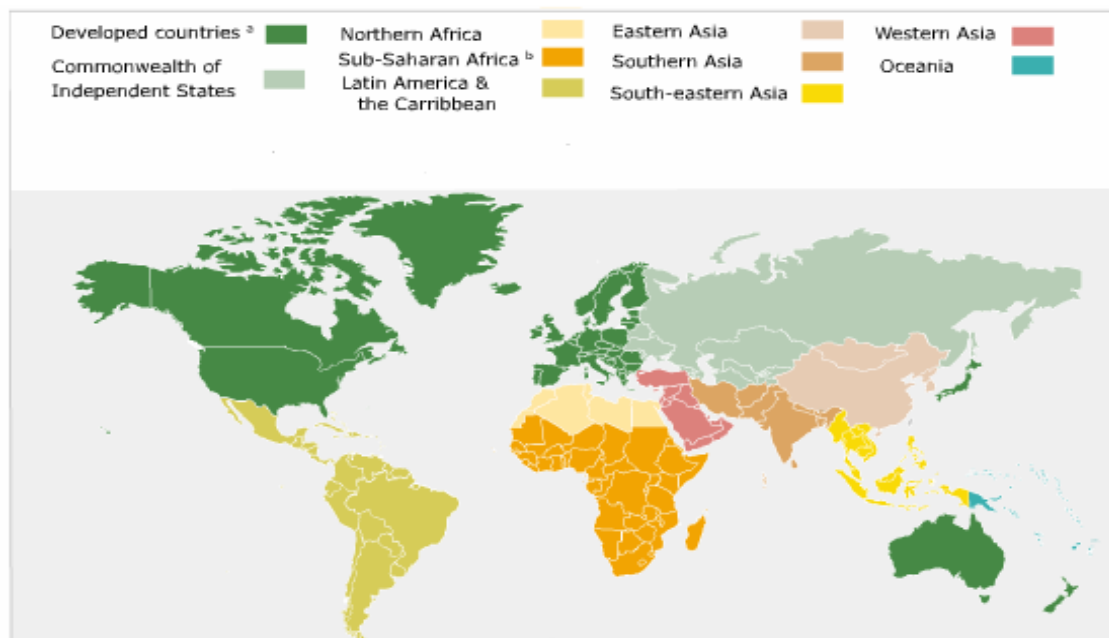
Leta 1880 je "civiliziran svet" pomenil predvsem Evropo in države, ki so osvojile evropske vrednote in tradicije. Toda odnosi Evrope s preostalim svetom, ki so se odigrali na ravni evropskih držav in evropske civilizacije kot celote, so bili že dodobra zapleteni. To je omogočalo neformalen in marsikdaj neprepoznaven evropski kulturni in institucionalni primat nad svetom. V tem merilu je bil politični in ekonomski primat evropskih držav veliko bolj prepoznaven. Civilizacija je bila tako definirana v obliki suverene države, predstavniškega načina vladanja, krščanske in razsvetljenske tradicije ter mogočne tehnologije osnovane na okvirih eksperimentalne znanosti (Toplak 2004: 60–61).

V mednarodni skupnosti poznamo več klasifikacij držav, ki se razlikujejo glede na posamezne institucije ter izbrane indikatorje. Kljub temu so v ospredju kot najbolj razširjene in splošno sprejete predvsem klasifikacije SB, OECD in OZN (glej sliko 5.4.1). Po standardih SB, katere glavni kriterij je BND per capita, se klasifikacija deli na države z nizkimi dohodki (\$905 ali manj), države s srednje visokimi dohodki, ki se nadalje delijo na spodnji srednji (\$906 - \$3.595) in zgornji srednji razred (\$3.596 - \$11.115) ter države z visokimi dohodki (\$11.116 ali več), ki jih nadalje deli na države članice OECD in tiste, ki to niso. Pri tem se poslužuje tudi drugih analitičnih klasifikacij, ki delijo države glede na geografsko regijo¹⁰ in zmožnost zadolževanja. Po klasifikaciji SB je tako 85 držav z visokimi dohodki med katerimi je 25 držav članic OECD, 96 držav ima srednje visoke dohodke, med katerimi je 41 držav v visokem srednjem razredu in 55 v spodnjem srednjem razredu. Držav z najnižjimi dohodki pa je 53. Glede na novo moderno definicijo razvoja je jasno, da omenjena klasifikacija ne izraža nujno stanja razvoja posamezne države, kar pa priznava tudi Svetovna banka sama (The World Bank 2007a). Na podoben, to je striktno ekonomski način klasificiranja držav, deluje tudi OECD, ki se prav tako poslužuje indikatorja BND per capita. Klasifikacija poteka v okviru treh sklopov, kjer so države opredeljene glede na velikost dohodka BND per capita, sposobnost odplačevanja dolgov in ustreznost države za sprejemanje pomoči. Sam postopek

¹⁰ Ta klasifikacija se uporablja le za države z nizkimi in srednje visokimi dohodki, ki jih bolj posplošeno imenujejo kar države v razvoju (The World Bank 2007a).

klasifikacije pa ni izključujoč, kar pomeni, da se posamezna država lahko pojavi v več sklopih hkrati (OECD 2007).

Slika 5.4.1: Delitev držav glede na MDGs

Vir: Millennium Development Goals Indicators 2003b.

Veliko bolj moderen pristop, ki poleg gospodarske klasifikacije zajema tudi faktor človeškega razvoja, je klasifikacija OZN. Ta države klasificira po več kriterijih med katerimi je najpomembnejši indeks človeškega razvoja (HDI), ki meri učinkovitost držav pri zagotavljanju osnovnih dimenzij človeškega razvoja. To so dolgo in zdravo življenje, izobrazba ter spodobni standardi življenja (UNDP 2006a: 393–98). Po klasifikaciji OZN se države delijo na tiste z visokim (HDI nad 0.800), srednjim (HDI med 0.500–0.799) in nizkim (HDI pod 0.500) človeškim razvojem (UNDP 2006a: 413). Mogoče najbolj razširjena in največkrat uporabljena klasifikacija pa je najverjetneje tista, ki jo uporablja Agencija za ekonomske in socialne zadeve (DESA) v okviru OZN. To je sistem klasifikacije razvitosti, ki deli države na razvite, države v tranziciji in države v razvoju. Razvite države so pri tem definirane kot tiste z visokim materialnim standardom življenja, širokim spektrom storitev, najbolj produktivno delovno silo, najpogosteje pa so tudi centri raziskav v znanosti in tehnologiji. V okviru te definicije so zajete države Evrope, Skandinavije, ZDA, Kanada, Japonska, Nova Zelandija in Avstralija. Popolnoma enako opredelitev razvitih držav podajo tudi MDGs (Millennium Development Goals Indicators 2003b). Države v razvoju pa so po drugi strani države s slabimi življenjskimi standardi ter hudo in obsežno revščino (UN-DESA

2005: 125–29). Znotraj vsake kategorije obstaja več podkategorij, kar je še posebej očitno pri klasifikaciji držav tretjega sveta. Le-te se nadalje delijo na najmanj razvite države (LDCs), države v razvoju, ki niso izvoznice nafte, in države v razvoju, ki so izvoznice nafte. Trenutno je po kriterijih OZN 50 najmanj razvitih držav med katerimi jih je največ v Afriki (34 držav) in Aziji (15 držav) (UN-OHRLLS 2007a).

Izredno zanimiv in pomemben je prispevek Payna (1999: 370), ki pravi, da je izvor identitete "tretjega sveta" umetno sproducirana konceptualizacija, ki izvira iz Francije. Pri tem gre za termin, ki je sprva označeval tretji stan francoske družbe in predvsem preproste ljudi v času pred francosko revolucijo, hkrati pa je pomenil revščino, nemoč in marginalizacijo. Francozi so pomen besede zaradi podobnega slabega ekonomskega, socialnega in političnega stanja, ki je spominjal na stanje pred-revolucionarnega tretjega stanu, prenesli na označevanje bivših kolonialnih držav. Oznaka "tretji svet" pa je kmalu dobila tudi politično konotacijo, ki je v svetovnem merilu pomenila delitev na :

- države v razvoju ali slabše razvite države na eni strani nasproti razvitim državam,
- jedro in periferijo ali
- Sever in Jug.

Klasifikacije, ki so se razlikovale zgolj po pripadnosti avtorjev različnim teorijam in pristopom, so v osnovi vedno izražale bipolarno razlikovanje med boljšimi in slabšimi in ustvarjale ločnico med enimi in drugimi. Problem na katerega avtor opozarja, pa je posledična stigmatizacija držav in nujnost pripadanja eni od skupin, pri čemer pravi, ne gre nujno za ocenjevanje razvoja, temveč zgolj politični podtekst iz katerega ni jasnega izhoda. Avtor zato poziva na opustitev takšne klasifikacije, ki je zastarela in neustrezna in zatorej krivična v svojem delovanju (Payne 1999: 370–72).

Glede na statistične analize mednarodnih institucij in klasifikacijo držav, ki izhaja iz teh analiz ter nenazadnje grafične predstavitev delitve sveta, lahko brez dvoma zaključimo, da so v svetovnem merilu kot razvite države razumljene ZDA, Kanada, Evropa, Avstralija, Nova Zelandija in Japonska. Ves preostali svet pa je zgolj opredeljen glede na geografsko regijo ali v okviru indikatorjev, kjer posamezne države zasedajo določeno mesto v binarnih skupinah (razvite/nerazvite, industrializirane/neindustrializirane, problematične/neproblematične ...) z izjemo najmanj razvitih držav, ki so jasno izpostavljene. Tako je glede na indikatorje večina držav, ki zasedajo najvišja mesta tako po kriterijih razvitosti, človeškega razvoja in

gospodarske rasti iste države, ki so v obdobju kolonializma predstavljale razvite metropole in predvsem tiste države, ki so lastni razvoj in blaginjo dosegle z izkoriščanjem kolonij in preostalega sveta. Na tem mestu je potemtakem še kako primeren znani rek "The West and the rest," ki nakazuje na prevladujočo vlogo Zahoda. Prav tako pa ni presenetljivo, da glede na iste indekse države, ki so bivše kolonije, zasedajo najnižja mesta in so zaostala v razvoju. Pri tem pa prav tako ne gre spregledati naključja, da so institucije, ki v sami osnovi definirajo razvoj ter postavljajo indikatorje, ki ta razvoj merijo, ponovno institucije, ki so jih ustanovile razvite Zahodne države.

Na tem mestu se mi zdi zelo primerno tudi razmišljanje o razvoju, kot ga podaja Powel (2006: 26), ki pravi, da je razvoj pojav, ki je nadaljeval tam, kjer je kolonializem obstal. Ravno zato je najbolj ključna naloga razvoja redefinirati kolonije iz kolonialnega konteksta v striktno univerzalnem pomenu in tako ponovno konfigurirati globalno identiteto bivših kolonij na način, ki je vključujoč in univerzalen, vendar še vedno hierarhičen (Makki v Powel 2006: 29).

Enako dvolična je trenutno aktualna tema o omejitvi in iztrebitvi revščine v najmanj razvitih državah sveta. Še posebej zato, ker je ob podrobnejšem pregledu razvitega sveta, še posebej ZDA, jasno vidno, da je revščina še kako prisotna tudi tam. Večanje razlik med bogatimi in revnimi, visoka nezaposlenost, korupcija, kriminal, odvisnost od drog in alkohola ter problemi povezani z njimi, tolpe, preprodaja belega blaga, pedofilija, nelegalna prodaja orožja in predvsem posedovanje orožja s strani mladoletnih oseb, ki jih uporabljajo za morilske pohode po osnovnih, srednjih šolah in fakultetah jasno pričajo o nerazvitosti in nestabilnosti družbe, ki je v očeh mednarodne skupnosti opredeljena celo kot svetovna velesila. Najsi gre samo za moje mnenje, vendar mi ne da miru občutek, da je revščina, ki jo najdemo v Afriki, in problemi povezani z njo, zelo podobna "revščini," ki jo je moč najti v ZDA. Več kot očitno pa je tudi dejstvo, da tega problema nikoli ne bodo obravnavali kot revščino, še več kot očitno pa je, da ZDA zaradi tega "stanja" nikoli ne bodo izgubile primata, ki ga posedujejo v mednarodni skupnosti. Revščina je torej relativen pojem, ki se prilagaja prostoru in času in ki nadalje predstavlja le enega izmed indikatorjev razvitosti oz. bolje rečeno zaostalosti. In pomoč, ki je namenjena odpravljanju revščine zatorej deluje skoraj kot dimna zavesa, katere pravi namen ostaja skrit in neimenovan pred očmi javnosti. Pri tem pa ne trdim, da je humanitarna in druga pomoč državam v razvoju nepotrebna, skušam le izpostaviti dejstvo, da so motivi in nameni, ki stojijo za njo, precej bolj politični kot si mislimo.

6. GLOBALIZACIJA

Problemi neenakosti, nerazvitosti in kulturne diskriminacije niso zgolj stvar pretekle zgodovine in daljnih kolonialnih odnosov, temveč jih je moč najti tudi dandanes v obdobju globalizacije. To je še posebej očitno v položaju držav, ki ga zasedajo, kjer so ponovno dominantne bivše metropole, v vzpostavljeni trgovini, kjer ima še vedno monopol trgovina Zahoda in mednarodnih institucijah ter njihovih politikah, kjer ponovno vodilne položaje zasedajo zahodne države, politike pa so prirejene potrebam Zahoda. Kaj torej potemtakem predstavlja globalizacija kot nadaljnja stopnja v razvoju človeštva? Le višjo stopnjo kolonializma, zamaskiranega za demokratičnimi orodji ali dejansko predstavlja novo točko razvoja držav, kjer so možnosti razvoja in gospodarske rasti odprte vsem državam. Analiza globalizacije pa predstavlja še dodaten izziv, saj je hkrati vzrok in posledica sprememb na multidimenzionalni ravni.

6.1 Kaj pravzaprav je globalizacija?

Globalizacija je proces, ki si ga vsak predstavlja drugače in interpretira po svoje, hkrati pa ga mnogi enačijo z univerzalnostjo, internacionalizacijo, westernizacijo in liberalizacijo (glej Scholte 2005: 15–16). Lahko bi celo rekli, da gre za edinstven pojav v katerem ni splošno sprejete predstave ali enotnega mnenja. Kljub temu besedo globalizacija neprestano uporabljamo v vsakdanjem življenju za razlago številnih pojavov in procesov. Posledično je seveda situacija podoba tudi med avtorji, kjer vsak zagovarja lastno mnenje in podaja definicijo, ki se razlikuje od definicij ostalih avtorjev. Scholte zgoraj omenjene primerjave o globalizaciji kategorično zavrača in jih označi kot odvečne (2005: 15), globalizacijo samo pa definira kot deteritorialno oz. kot rast superteritorialnih odnosov med ljudmi, kjer globalizacija predstavlja dolgoročne spremembe v naravi družbenega prostora. To v osnovi pomeni, da obstoj in širitev supraterritorialnih povezav pomeni konec koncepta teritorija kot ga poznamo, to je geografskega mejnika, ki označuje neko družbo. Gre torej za multidimenzionalni proces, ki ne zadeva le svetovne ekonomije in tehnologije, temveč tudi vojsko, kulturo, telekomunikacije, potovanja, ekologijo, zdravstvo, zakone, trge in nenazadnje našo zavest (Scholte 2005: 17–75). Scholte (2000: 46) hkrati poudarja, da je teritorialna determiniranost v globalizaciji še vedno izjemno pomembna, vendar pa ne predstavlja več tistega bistva v razvoju držav. Clark po drugi strani globalizacijo povezuje s fragmentacijo in jo celo označuje za ključni koncept 90-ih let 20. stoletja (Clark 1997: 16). Globalizacija, pravi, predstavlja ključno idejo pri razumevanju tranzicije človeštva v tretje tisočletje (Waters

v Clark 1997: 16). Definira jo kot kompleksne, multidimenzionalne serije razvoja, ki so trdno locirane v realnosti mednarodnih odnosov in spreminjajočih se državnih praks. Globalizacija je tako pogosto učinek državnih politik dasiravno je to njihov cilj ali ne, njene vloge pa ne gre podcenjevati, saj gre v osnovi za politični proces, osnovan na specifičnih pogojih, ki ustvarja zmagovalce in poražence. Avtor pri tem poudarja, da igrajo ključno vlogo najmočnejše države mednarodne skupnosti in njihovi interesi, ki dejansko oblikujejo proces globalizacije in način izvajanja le-te. Globalizacija je zatorej jasen izraz neenakosti v mednarodnem sistemu, negativno pa se izraža tudi v političnih pogajanjih, kjer vlade nemalokrat delujejo kot posredniki med lokalnimi in zunanjimi pritiski. Nenazadnje ravno ta sposobnost usklajevanja domačih interesov z mednarodnimi in doseganja soglasij determinira vlogo držav v mednarodni skupnosti (Clark 1997: 197). Še več, na globalizacijo prav tako ne smemo gledati kot na neko stabilno silo, ki poteka v ravni črti, temveč se je potrebno zavedati, da je globalizacija sama sposobna ustvarjati fragmentirane in nestabilne reakcije (Clark 1997: 18). To je še posebej značilno za države, katerih tesna povezava z imperializmom in westernizacijo nemalokrat predstavlja vir očitanj in medsebojnih obtoževanj (Clark 1997: 197). Zelo podobno globalizacijo obravnava Giddens (2002: 15) (tudi Mann 1997), ki trdi, da je globalizacija domena industrializiranega Severa, kjer države nerazvitega Juga igrajo zelo malo, če sploh kako aktivno vlogo. Globalizacija na ta način ustvarja svet, ki je deljen na zmagovalce in poražence, kjer je le peščica redkih na poti v blagostanje, večina izmed njih pa je obsojena na življenje revščine in bede.

Še najbolj drzno trditev gre pripisati Watersu (2001: 6), ki globalizacijo identificira kot neposredno posledico širitve evropske kulture, bodisi preko naseljevanja, koloniziranja ali posnemanja kulturnih vzorcev. Definira jo kot socialni proces v katerem se prisila geografske determiniranosti na ekonomske, politične, socialne in kulturne dogovore umika. Pomembno pri tem pa je tudi vedno večje zavedanje posameznikov o tem premiku, ki se mu prilagajajo. Po njegovem mnenju predstavlja globalizacija koncept, ki na račun višje sile (izven našega nadzora), opravičuje širjenje zahodne kulture in kapitalistične družbe, ki preoblikujejo svet. Pri tem pa nadaljuje, da globalizacija ne pomeni nujno sprejetje kapitalističnega sistema in westernizacije, temveč poudarja, da mora vsak družbeni sistem sprejeti stališče o in vzpostaviti določen odnos do kapitalističnega Zahoda. Oziroma povedano drugače, svet se mora relativizirati, pri čemer mora obstajati možnost izbire pozitivne preference in/ali negativnega stališča do zahodnega kapitalizma. Globalizacijo pa prav tako opredeli kot močno evropeizirano, saj je model globalizacije, ki se globalizira, dejansko evropski model.

Pomemben dejavnik pri tem pa je brez dvoma premoč Zahoda v organizaciji, transportu, medicini in vojski, ki so na račun industrijske revolucije doživele skokovit razvoj in napredek. Prevlada Zahoda nad svetom tako posledično izhaja iz prevlade dosežene z organiziranim nasiljem, ki ga je omogočal že omenjeni razvoj na vseh področjih (Waters 2001: 5–6).

Stiglitz (2002: 4) pripisuje globalizaciji dvojno vlogo. Ta je, po njegovem mnenju, kljub vsem negativnim kritikam in kontroverznostim, prinesla tudi veliko pozitivnih sprememb. Številnim državam je omogočila veliko hitrejši razvoj kot bi ga te države imele sicer. Mednarodna trgovina je omogočila ekonomski razvoj državam, katerih trgovina je osnovana pretežno na izvozu. Ljudje povsod po svetu živijo dlje in pod boljšimi življenjskimi standardi, prav tako pa so se izboljšali tudi delovni pogoji, ki so v očeh Zahoda še vedno slabi, vendar za številne posameznike veliko bolj sprejemljivi. Izkoriščanje in prisilno delo, ki je največkrat domena Vzhoda so zamenjale tovarne in mezdna plačila, ki kljub minimalnemu znesku še vedno pomenijo spremembo na boljše in lažje življenje. Izboljšal se je dostop do znanja, kvalitetne zdravniške oskrbe, informiranja, zaposlovanja itd., ki so bili predvsem revnejšim državam nedostopni. Globalizacijo definira kot integracijo, ki je še dodatno zblížala države in družbe sveta, kar je posledica zmanjšanja stroškov transporta in komunikacij ter podiranja umetnih ovir pretoka blaga, storitev, kapitala, znanja in ljudi. Pri tem so jo spremljale novonastale mednarodne institucije kot so Rdeči križ, OZN, ILO, WHO in mnoge druge, ki so zaslužne za številna izboljšanja, a hkrati, po mnenju avtorja, odgovorne za nastanek negativne dvojne vloge globalizacije. To pa so storile preko pisanih pravil, ki regulirajo delovanje mednarodne skupnosti (Stiglitz 2002: 4–10).

6.2 Zgodovinski okvir globalizacije

Poleg same definicije globalizacije so med avtorji prav tako velika nesoglasja o njenih začetkih in zgodovinskem ozadju. Posledično se sprejeta mnenja največkrat razlikujejo glede na sprejete definicije, ki generirajo različne kronologije in periodizacijo obdobja (Scholte 2005: 85). Globalizacija tako za določene ne predstavlja nič več kot le posledico učinkovite westernizacije, za druge spet pomeni zgolj preprosto širjenje karakteristik moderne dobe, pri čemer so le-ti nacionalni državni sistem, svetovna kapitalistična ekonomija, svetovni vojaški red in mednarodna delitev dela. V bolj splošni obliki se mnenja o razvoju globalizacije delijo na pet kategorij (glej Scholte 2005: 86–87), sama pa se bom, skladno z osrednjo hipotezo pričujočega diplomskega dela, osredotočila predvsem na teorijo prve šole, ki globalizacijo

smatra kot posledico številnih trendov, zlasti westernizacije, ki so se pojavljali skozi celotno zgodovino. Pri tem gre predvsem za ekonomsko in vojaško osvajanje sveta s strani Evrope, ki je omogočila nekakšne predpogoje za kasnejši razvoj integriranega svetovnega sistema. Po mnenju avtorjev, predstavnikov omenjene šole,¹¹ sta ravno ekspanzija Evrope in prenos evropske kulture tista, ki sta sprožila ekonomsko in tehnološko poenotenje sveta. Kasnejše politično poenotenje pa je neposredna posledica dominantne vloge Evrope, ki jo je imela v 19. in zgodnjem 20. stoletju. V okviru omenjene perspektive je bil razvoj globalizacije mogoč šele potem, ko je bila teritorialna integracija podrejena evropski (pre)moči in ko je bil svet podrejen zahodni tehnologiji in miselnosti (Clark 1997: 23–24). Waters tako zagovarja, da je globalizacija v različnih obsegih vedno obstajala, vendar pa je bila do sredine drugega tisočletja nelinearna v svojem razvoju. Svojo pot je nadaljevala skozi vzpone in padce različnih antičnih imperialnih širitev, ropanj, čezoceanskih raziskovanj in trgovanj ter širjenjem religiozних idej. Ponoven linearen razvoj globalizacije, ki jo je moč prepoznati dandanes pa se je, po mnenju avtorja, pričel v 15. in 16. stoletju oziroma v t.i. zgodnji moderni dobi, pri čemer gre ključno vlogo pripisati predvsem nastanku kapitalizma. Le-ta je z osredotočenjem na materialno izmenjavo učinkovito izpodrinil tradicionalne veze delovanja srednjeveških družb in hkrati postal dominanten nasproti politiki in kulturi. Učinki globalizacije se torej kažejo na treh področjih, ki jih Waters prepozna kot osnove:

- Ekonomija – predstavlja družbeni dogovor za produkcijo, izmenjavo, distribucijo in potrošnjo zemlje, kapitala, dobrin in delovnih storitev.
- Politika - predstavlja družbeni dogovor o koncentraciji in uporabi moči prevlade nad populacijo, teritoriji in drugim.
- Kultura - predstavlja družbeni dogovor za produkcijo, izmenjavo in pomen simbolov, ki predstavljajo dejstva, učinke, pomene, verovanja, prizadevanja, preference, okuse in vrednote (Waters 2001: 7–23).

Banerjee (2001: 683), v svojem razumevanju globalizacije, predstavi skoraj identično razumevanje le-te v povezavi s kolonializmom. Avtor globalizacijo kljub splošni predstavi "En svet, več nacij." neposredno povezuje z nadaljnjim razvojem gospodarstva t.i. prvega sveta, ki posledično ustvarja nove oblike kolonialnega nadzora v t.i. po-kolonialnem obdobju. Globalizacija tako predstavlja nov globalni kolonializem, ki temelji na zgodovinski strukturi

¹¹ Bull, Watson in Waters kot glavni izmed njih (glej Clark 1997: 24).

kapitalizma, in hkrati proces, ki veliko bolj učinkovito in racionalno uresničuje kolonialne motive (Banerjee 2001: 683).

Podoben, dasiravno nekoliko drugačen pogled, je moč zaslediti tudi pri Toplakovi, ki pravi, da se trenutno nahajamo v obdobju druge globalizacije. Pri tem pa dodaja, da je ideja o globalizaciji kot o ekskluzivno sodobnem pojavu napačna, saj je do primerljivih globalnih ekspanzij prišlo že poprej v zgodovini (Kalb v Toplak 2004: 52). Zаметke globalizacije ali t.i. prva globalizacija naj bi se tako zgodila v času med drugo industrijsko revolucijo leta 1880 in prvo svetovno vojno leta 1914. Kakršnokoli zgodnejše primerjanje zgodovine z globalizacijo pa je neustrezno, saj naj bi bilo preveč iztrgano iz konteksta tehnološkega in znanstvenega napredka ter posledično razvoja politike in družbe. Manifestacijo globalizacije je torej moč povezovati izključno z začetkom razvoja ekonomskih, komunikacijskih, socialnih in političnih struktur, pri čemer je izvor procesa nedvomno v Evropi. Vendar pa avtorica kljub temu priznava možnost obstoja prvih globalnih idej, ki so segala še bolj nazaj v zgodovino. To so bile prve svetovne religije, renesančni pisci (Dante), mednarodno pravo 16. stoletja, razsvetljenstvo in zgodnji kapitalisti 18. stoletja (Toplak 2004: 52).

6.3 Neenakopravne možnosti razvoja (vpliv globalizacije na industrijo in trgovino)

Glede na poročilo o človekovem razvoju iz leta 2005 predstavlja trgovina temeljno osnovo medsebojne odvisnosti, ki povezuje države med sabo. Ravno slednja naj bi bila tisti ključni element, ki je pripomogel k razvoju družbe ter pomagal milijonom ubežati revščini in jih vključiti v blagostanje, ki ga prinaša globalizacija. Kljub temu poročilo opozarja na številne, ki so zaostali, in izpostavlja na neenako distribucijo stroškov in koristi trgovine, kot temeljne pri poglobljanju razlik med privilegiranimi in zapostavljenimi. Kot glavnega krivca pri tem navaja predvsem pravila, ki regulirajo delovanje trgovine in mednarodne menjave od katerih imajo največje koristi ravno razvite države. Le-tem očitajo dvojna merila, ko na eni strani poudarjajo učinkovitosti odprtega trga, enake konkurenčne pogoje ter prosto trgovino, še posebej v odnosu do revnih držav, a se same hkrati poslužujejo formalnih protekcionističnih zapor proti njim. Prav tako pa se okoriščajo z milijardami dolarji kmetijskih subvencij, kar kaže na očitno okrivljeno politiko, ki se upogiba v prid bogatih držav, medtem ko onemogoča možnost participacije in razvoja številnih drugim (UNDP 2005: 113). Več kot očitno je torej dejstvo, da obstaja neposredna povezava globalizacije z zahodnim industrijskim in kapitalističnim razvojem. Ključno vlogo pri tem pa naj bi imela, po mnenju Banerjeea (2001:

684–85), ravno kapitalistična logika o širitvi trga ter mednarodni integraciji kapitala in proizvodnje, ki daje globalizaciji zagon za delovanje. Enaka dognanja podaja tudi poročilo, ki mednarodno trgovino prepoznava kot gonilni motor globalne integracije in hkrati kot sredstvo od katerega so odvisni življenjski standardi tako bogatih kot revnih držav. Države so pri tem neposredno povezane, vendar pa odnosi med njimi nikakor niso simetrični, saj so države Tretjega sveta veliko bolj odvisne od izvoznih trgov Zahoda, kot je Zahod od Tretjega sveta (UNDP 2005: 114–15). Države v razvoju so se tako prisiljene ukloniti pritisku mednarodnih agencij, ki z zahtevo po povečanju izvoza in prosti trgovini, dejansko prisilijo države v izvoz surovin po izjemno nizkih cenah in hkrati dragem uvozu industrijskih izdelkov. Kot zanimivost naj povem, da je bilo v raziskavi leta 1998 največ trgovanja v svetovnem merilu (več kot 80 %) in kar 70 % tujih investicij znotraj držav članic OECD, medtem ko so trgovski odnosi Zahoda in tretjega sveta ostali praktično nespremenjeni zadnjih petdeset let (Banerjee 2001: 687–88). Podatki so toliko bolj pretresljivi ob dejstvu, da se je vrednost mednarodnega izvoza v zadnjih desetih letih podvojila (UNDP 2005: 114). Ravno zato je logično sklepati o koordiniranem političnem in gospodarskem managementu, ki ga je moč razumeti tudi kot silo vplivanja na posameznike, da delujejo v določeni smeri (Banerjee 2001: 689).

Kot že omenjeno je globalizacija socialni, kulturni in politični proces, na način, da jo lahko razumemo kot konstrukt odnosov moči, prevlade in podrejenosti. Zgodovinsko gledano je nadzor nad trgi in surovinami pogosto vključeval uporabo vojaške moči, kar je bil prevladujoč način zlasti v času kolonializma. Zaslediti pa ga je moč tudi v obdobju globalizacije, ko vojaška moč zagotavlja globalni nadzor nad surovinami, ki skozi proces industrializacije omogoča nastanek in nadzor svetovnih trgov, kar pa vzdržuje konkurenčno in gospodarsko prednost industrializiranih držav (Banerjee 2001: 689). Kljub temu, poročilo navaja, je prišlo do premika v deležu poslovanja na mednarodnih trgih v korist držav Tretjega sveta. Konkretno to pomeni ukinitvev carin, posplošitev carinske nomenklature in znižanje necarinskih dajatev, ki skupaj z nižjimi cenami transporta, komunikacij in novimi informacijskimi tehnologijami odpirajo nova obzorja (UNDP 2005: 115). Vendar pa ni vse tako lepo kot se sprva zdi, saj omejitev in ukinitvev trgovskih ovir dejansko pomeni le še večjo konkurenčnost različno razvitih držav za enake dobrine in storitve. Prosta trgovina tako postane le še bolj odprta za razvitejše države in veliko bolj nedostopna za nerazvite države, katerih edina prednost je poceni delovna sila (Banerjee 2001: 709). Vedno bolj pomemben faktor je tudi dostop do trgov z visoko dodano vrednostjo blaga, ki ima največjo težo na porazdelitev globalnega dohodka in ugodnosti menjave, in kjer je največji porast mogoče

zaslediti v Vzhodni Aziji in drugih manjših državah. In kljub na videz dobrim rezultatom – Vzhodna Azija je več kot podvojila svoj delež izvoza, Kitajska poseduje 1/5 svetovnega tekstilnega izvoza, 1/3 svetovnega izvoza mobilnih telefonov in je največji izvoznik gospodinjskih aparatov, igrač ter računalniške elektronike, so le-ti zavajajoči. Nesporno je namreč dejstvo, da imajo države z visokimi dohodki, ki predstavljajo "le" 15% svetovne populacije, po več kot dveh desetletjih hitro naraščajoče trgovine, še vedno primat nad 2/3 svetovnega izvoza. Še več, ravnotežje moči na področju svetovne produkcije ostaja bolj ali manj nespremenjen zadnjih 25 let (UNDP 2005: 116–18).

Globalizacija je polna protislovij, kjer je na eni strani zaslužna za ogromno pozitivnih učinkov na področju razvoja, in hkrati polna negativnih kritik, predvsem na račun Zahoda, ki mu s selitvijo proizvodnje na področja z nizko ceno delovne sile in proizvodnje očitajo izkoriščanje revščine držav na račun lastnega kopičenja dobička. Pri tem še posebno izstopa ZDA, ki v globalni družbi prevladuje v gospodarskem, kulturnem in političnem smislu. To se še najbolj izrazito kaže preko ameriških proizvodov, kot so Coca-Cola, McDonald's, CNN in drugi, ki obvladujejo svet. Po mnenju Giddensa je potrebno na tem mestu izpostaviti tudi vlogo multinacionalk, za katere pravi, vedno prihajajo ali iz ZDA ali kake druge bogate države, vendar nikoli iz najrevnejših predelov sveta (Giddens 2002: 15). Odnos, ki kljub padcu kolonializma več kot očitno kaže na obstoj določenih kulturnih vezi povezanih z njim (Waters 2001: 40). Pri tem mislim predvsem na poglobljeno vlogo ZDA in Evrope, ki je že v dobi imperializma zagotavljala in varovala kapital ter gotove izdelke, pri čemer je preostali svet deloval kot glavni potrošnik le-teh in istočasno zagotavljal surovine (Toplak 2004: 61). Vzorec, ki ga je nedvomno moč prepoznati tudi danes:

- **Sistem obdavčevanja** največkrat deluje po principu "več kot zaslužiš, več plačaš", vendar omenjena logika ne deluje na področju dostopa do mednarodnih trgov, kjer države z najnižjimi dohodki plačujejo najvišje davke. Še več, industrijske države, ki imajo v medsebojnem sodelovanju izjemno nizke carinske tarife, imajo v odnosih do najrevnejših držav rezervirane najvišje uvozne kvote (te so tudi od tri do štiri krat višje). Posledično to pomeni, da plačujejo države v razvoju v povprečju 2/3 carinskih prispevkov na manj kot 1/3 uvoza. Prav tako pa so plačniki 2/3 vseh uvoznih carin razvitih držav, ki imajo več kot 15% uvozno stopnjo – ZDA ima do držav kot sta Vietnam in Bangladeš kar desetkrat višjo uvozno dajatev kot jo ima do držav EU. Naraščajoč sistem obdavčenja tako predstavlja eno najbolj pogubnih oblik

izkrivljenega delovanja razvitih držav, ki z nizkimi carinami za surovine in visokimi carinami za vmesne ter končne izdelke preprečujejo državam Tretjega sveta pri pridobivanju dodane vrednosti na izvoz. Kar v osnovi pomeni, da razvite države "prenašajo" dodano vrednost od proizvajalcev v razvijajočih se državah na kmetijske pridelovalce in prodajalce v lastnih državah. Zato tudi ni tako presenetljivo, da so države, ki pridelujejo kar 90 % svetovnega kakava, izvoznice le 44 % kakavovega likerja in 29 % kakava v prahu, medtem ko je Nemčija največji svetovni izvoznik obdelanega kakava (UNDP 2005: 126–27).

- **Preferenčne trgovske sheme** naj bi delovale z namenom zaščite pred diskriminatornimi uvoznimi carinami, kar pa je nemalokrat onemogočeno z omejevanjem seznama produktov, nejasnimi časovnimi omejitvami, kompleksnimi kriteriji ustreznosti in pravili izvora, ki so najbolj zahtevna izmed vseh, saj specificirajo dodano vrednost. Le-ta so tudi najbolj sporna izmed vseh pravil EU, ker imajo v praksi dejansko protekcionistične posledice, njihova sprememba pa bi po drugi strani prinesla največ koristi ravno najrevnejšim državam sveta. Še najbolj sporno je dejstvo, da bi odstranitev kvot in liberalizacija trga odprla vrata preveliki konkurenčnosti, že tako močnih držav, kar bi le še poslabšalo situacijo držav tretjega sveta (UNDP 2004: 128).
- **Subvencije bogatih držav** predstavljajo, po mnenju poročila o človekovem razvoju, največji problem, saj spodkopavajo preživetje najrevnejših držav in upočasnjujejo uresničitev MDG's o izkoreninjenju revščine. Problem je še posebej pereč na področju kmetijstva, kjer bogate države same določajo standarde, in kjer se dnevno poslovanje giblje okoli bilijona dolarjev, kar je ekvivalenten znesek letni pomoči državam tretjega sveta. Dodatno zaušnico dodaja tudi podatek, da subvencije ne le odvrčajo sredstva, temveč utrjujejo revščino podeželja držav tretjega sveta. Poročilo tako ugotavlja, da je uspeh na kmetijskem trgu determiniran s sorazmernih dostopom do subvencij. To pomeni, večja stopnja podpore kmetijstvu prinaša večji donos, kar pomeni manjši uvoz in več izvoza, ki ga drugače ne bi bilo. Torej je ravno ta podpora tista, ki pomaga razmeti dominantno vlogo industrijskih držav v kmetijstvu. Zadnje ugotovitve celo navajajo, da naj bi bila letna izguba najrevnejših držav, na račun subvencij in protekcionizma, okoli 24 milijard dolarjev (UNDP 2005: 129–30).

6.4 Delo institucij ter transnacionalnih podjetij in njihov učinek

Po mnenju Stiglitz globalizacija ne deluje za mnoge v najrevnejših predelih sveta, ne deluje v korist okolja in nenazadnje ne deluje za večjo stabilnost svetovnega gospodarstva. Za nekatere je odgovor v odpravi in ukinitvi globalizacije, kar pa avtor smatra za neizvedljivo in nezaželeno. Problem globalizacije namreč ni v njej sami, temveč v načinu s katerim se upravlja in predvsem v mednarodnih organizacijah kot so IMF, SB in WTO, ki pomagajo oblikovati pravila delovanja v mednarodni skupnosti. Največji očitak, ki jim ga avtor pripisuje, se tako nanaša na samo politiko delovanja institucij, ki se bolj podrejajo interesom razvitih držav ter njihovim specifičnim motivom znotraj države kot pa državam tretjega sveta. Institucije so v svojem pristopu do globalizacije izjemno ozkoglede in usmerjene v določeno smer, za katero največkrat stojijo specifični pogledi na ekonomijo in družbo. Rešitev, ki jo avtor podaja, pa ni v njihovi odpravi, temveč preoblikovanju (Stiglitz 2002: 214–15).

Zelo kritično na vlogo institucij opozori tudi Banerjee, ki pravi, da so dandanes ravno mednarodne institucije in transnacionalne korporacije tiste, ki pišejo pravila globalizacije. Posledično so globalne politične izmenjave pogosto podvržene korupciji, kot so najrazličnejše trgovske prepovedi (embargo) zrežirane s strani zahodnih sil, nadzoru, kar dokazujejo številna pravila SB in IMF; legitimaciji, kot jo opredeljuje OZN in avtoriteti, kot je podeljevanje statusa najbolj priljubljene države s strani ZDA (2001: 689). Ravno zato je praktično nemogoče ignorirati sodelovanje z institucijami, saj so le-ta nastala iz odnosov moči, ki oblikujejo strukture, znotraj katerih morajo delovati nacionalne, regionalne, globalne in lokalne entitete. Rezultat takega delovanja največkrat pomeni dekulturnizacijo in akulturacijo na način, da se mora določen teritorij in kultura avtohtone družbe prekiniti, razpustiti in začeti na novo skladno s potrebami aparatusa okupacijske sile. Strukturna moč, ki je podedovana na tak način učinkovito rekonceptualizira demokracijo v globalni kapitalizem, kjer je vloga političnih institucij zaščita svetovnega trgovskega sistema. To pa pomeni, da globalizacija dejansko postane novodobni globalni kolonializem, ki temelji na zgodovinskih strukturah kapitalizma, kjer so transnacionalne korporacije identificirane kot nosilke demokratičnih vrednot in praks za tretji svet. Avtor kot dokaz omenjenega sistema izpostavi prilagajanje držav Azije, Latinske Amerike in celo Vzhodne Azije, ki se poskušajo priključiti globalnim akterjem (Banerjee 2001: 689–94). Posledično to pomeni izjemno nizke ali celo neobstoječe varnostne in okoljevarstvene standarde, kar omogoča transnacionalnim podjetjem prodajo prepovedanih izdelkov ali izdelkov dvoumne kvalitete (zdravila, prepovedani pesticidi, cigarete itd.) (Giddens 2002: 16). Spregledati pa ne gre niti procesa deregulacije in

privatizacije, ki ga v veliki meri narekuje program strukturne prilagoditve s strani SB in IMF-ja. Avtor se za opis nastale situacije poslužuje analogije korenčka in palice, na način, da se države sprva spodbudi za participacijo v globalnem gospodarstvu, potem pa se jih prisili, da spremenijo interne oblike delovanja in standarde. Na ta način, pravi, mednarodne organizacije, vlade in transnacionalna podjetja racionalizirajo in izvršujejo motive kolonializma učinkoviteje (Banerjee 2001: 687–95). Giddens razmerja med Zahodom in Vzhodom oceni drugače. Po njegovem mnenju postaja globalizacija decentralizirana, kjer nobena skupina nima več očitnega vpliva. Pri tem gre za t.i. obratno globalizacijo na način, da so Zahodne države vedno bolj podvržene vplivom ostalih držav (Giddens 2002: 16).

Liberalizacija mednarodne menjave in storitev ponuja potencialne ugodnosti državam v razvoju. Problem se pojavi, ko razvite države, ki so gospodarsko veliko močnejše spodkopavajo poskuse gospodarskega sodelovanja držav tretjega sveta na mednarodnem trgu:

- **Skupna kmetijska politika EU (CAP)** podpira sektor, ki zaposluje manj kot 2% prebivalstva, a izrablja več kot 40 % celotnega proračuna EU. Kot najbolj sporno kmetijsko politiko poročilo izpostavi pridelovanje sladkorja. Namreč, EU plačuje kmetovalcem in pridelovalcem kar štirikrat več kot je tržna cena sladkorja na svetovnem trgu, kar posledično generira štiri milijonov ton presežka. Ta presežek je nato poslan na trg in skupaj z milijardo dolarjev kmetijskih subvencij izplačan ozkemu krogu pridelovalcev sladkorja. Evropa tako postane drugi največji izvoznik sladkorja, kjer največjo izgubo občutijo države v razvoju. Posledično to pomeni, da EU s subvencijami in izvozom vpliva na 1/3 znižanje svetovnih cen sladkorja, kar se kaže v milijonskih izgubah veliko večjih proizvajalcev sladkorja v državah tretjega sveta (nekaj manj kot 500 milijonov dolarjev izgube za Brazilijo, 151 milijonov dolarjev izgube za Južno Afriko in 60 milijonov dolarjev izgube za Tajsko). Še več, Mozambik, ki predstavlja najbolj konkurenčno industrijo sladkorja in zaposluje veliko število kmetijskih delavcev, je s strani EU celo omejen s kvotami in predpisi, ki mu dovoljujejo manj kot 1/4 izvoza celotne porabe sladkorja s strani EU. Podobno situacijo je možno opaziti tudi v trgovini z bombažem, kjer subvencije s strani ZDA neposredno vplivajo na znižanje svetovnih cen za 9 % - 13% in hkrati omogočajo prevlado ZDA na trgu bombaža z 1/3 svetovnega izvoza, ter rižem (UNDP 2005: 130–32).

- **Industrijska politika** v okviru WTO izrecno prepoveduje uporabo določenih fiskalnih in kreditnih manevrov, ki bi spodbudili izvoz. Poročilo pri tem še posebej izpostavi sredstva, ki jih za maksimiziranje ugodnosti tujih investicij uporabljajo v Vzhodni Aziji in drugod, kjer se poslužujejo lokalnih zahtev glede vsebine, prenosa tehnologije, lokalnega zaposlovanja ter raziskovalnih in razvojnih klavzul. Posledično je veliko zakonskih predlogov in ukrepov, ki podpirajo industrijski razvoj Vzhodne Azije prepovedanih s strani WTO in njenih predpisov (UNDP 2005: 134).
- **Storitve** so opredeljene v okviru GATS-a in so pravno formalno zavezujoče za WTO. Najbolj sporno pri tem je, da so pravila oblikovana skladno z interesi razvitih držav, ki so najbolj skoncentrirana na tržno prisotnost. To jim posledično omogoča vzpostavitev multinacionalnih bank, zavarovalniških družb in drugih storitvenih izvajalcev v državah tretjega sveta, da obratujejo pod enakimi pogoji kot veljajo za domače ponudnike. Omenjena strategija zato, glede na mnenje poročila, kaže na očitno politiko lobiranja s strani finančno-storitvenih korporacij (UNDP 2005: 136).

Vendar pa niso le nepoštena pravila mednarodne menjave in trgovanja tista, ki delujejo v dobrobit razvitih držav. Vedno bolj diskriminatorni so tudi spreminjajoči se trendi svetovnega gospodarstva, med katerimi sta trenutno najbolj prepoznavna dolgoročni padec cen in t.i. tržni vratarji (gatekeepers) v obliki supermerkatorjev (UNDP 2005: 139).

Na kratko bi lahko rekli, da globalizacija predstavlja voljo najmočnejšega, kateri je potrebno slediti in kjer prostor za drugače misleče ne obstaja. Spet po drugi strani, globalizacija preprečuje osamitev, kjer bi bile države prepuščene same sebi. Gre torej tako za pozitivne kot negativne učinke, pri čemer se pogosto zdi, da so prvi domena predvsem razvitih držav, medtem ko so drugi skoraj vedno rezervirani za države v razvoju. Razmerje, ki ga v nasprotju z uradno politiko delovanja podpirajo celo mednarodne institucije in tako le še utrjujejo diskriminatorne odnose.

7. OBDOBJE POST-KOLONIALIZMA

Post-kolonializem se je pojavil v kontekstu obdobja dekolonizacije, ki je zaznamovala drugo polovico 20. stoletja, in v osnovi pomeni niz teoretičnih pristopov, ki poskušajo prepoznati neposredne učinke in posledice kolonializma na dandanašnje delovanje držav v mednarodni skupnosti. V svojem delovanju si prav tako prizadeva posplošiti zgodovinsko-politično identiteto kolonializma pri prepoznavanju njegove esence v novodobnih oblikah človeškega izkoriščanja, represije in v odnosih odvisnosti. Razumevanje pojma post-kolonializma se, podobno kot razumevanje pojma globalizacije, razlikuje glede na različne teoretične pristope, kjer ga mnogi enačijo s termini kot so post-strukturalizem, post-modernizem in podobno. Post-kolonializem lahko tako razumemo kot status nekega teritorija, ki ni več koloniziran in je politično neodvisen, na način produkcije karakteristik s strani drugih ter lastnega soočanja s posledicami kolonialne dediščine na gospodarstvo, politiko, družbo itd. Po drugi strani pa lahko prav tako odraža javno označevanje novih oblik gospodarskega in kulturnega zatiranja kot naslednic modernega kolonializma. Na ta način izpostavlja kooperacijo, pomoč, modernizacijo in podobne, kot nove oblike politične in kulturne dominacije, ki so enako pogubne kot predhodni kolonialni imperializem (Postcolonialism Today 2002).

Fieldhouse (2000: 361) na tej točki izpostavi ključno vprašanje, in sicer kakšne so bile posledice tesnega gospodarskega sodelovanja z razvitimi državami za države v razvoju? In ali bi bil njihov položaj bistveno boljši, če bi se lahko uprle Zahodu in obdržale lastno avtonomijo? Avtor pri tem izpostavi vlogo kolonializma, kjer so bili ključni močni gospodarsko-vojaški viri Zahoda in kjer je bila posledično priključitev preostalega sveta zgolj vprašanje časa. Kot rezultat kolonialnega izkoriščanja, so se v obdobju dekolonizacije, ko so kolonije pridobile politično neodvisnost, le-te odločile za prekinitev ali omejitev vseh mednarodnih vezi s kapitalistično ekonomijo metropol, kot najboljši način razvoja držav tretjega sveta. To je bila posledica skupnega prepričanja kljub različnim argumentom, da so vse avtohtone družbe na neki stopnji posedovale potencial uspešnega razvoja, ki ga je Zahod preko priključitve v kapitalistični sistem blokiral, zaviral ali nanj kako drugače vplival. Uspešnost razvoja je bila tako pogojevana z izključitvijo iz mednarodnega sistema, zavrnitvijo kapitalizma in, za mnoge, priključitvijo socializmu (Fieldhouse 2000: 361).

Vendar kljub temu omenjena strategija, kjer je vlogo Zahoda nadomestila Sovjetska zveza socialističnih republik, ni delovala. Razlogov za to je bilo več, najpomembnejši izmed njih pa je bila ekonomska in tehnična nezmožnost nadomestiti veliko naprednejši in bogatejši Zahod.

Sovjetska zveza je tako zgolj replicirala vlogo zahodnih trgov in posledično naredila zelo malo ali praktično nič pri vzpodbujanju gospodarskega razvoja tretjega sveta, dodatno pa je to onemogočil propad socializma. Države v razvoju so bile zato prisiljene sprejeti kapitalistični sistem, ki mu je dominiral Zahod in konkurirati glede na lastne zmožnosti. To pa je, po mnenju Fieldhousa, ključni moment pri prepoznavanju odnosov odvisnosti in izkoriščanja, kjer je v ospredju vprašanje, ali so bile najmanj razvite države sveta (LDC's) v tem momentu bogatejše ali bolj revne kot so bile 100 let prej. Odgovor, ki ga podaja prikazuje nekakšno dvojno stanje, namreč vsaka država tretjega sveta, ki ni bila opustošena zaradi vojn ali nesposobnosti lokalne vlade, je danes bogatejša kot je bila v času pred priključitvijo v kapitalistični sistem. Izjemno velik napredek je moč zaznati na področju zdravstva, življenjske dobe in pismenosti ter na področju gospodarstva, kjer je ustanovitev izvozne trgovine pomenila dejansko odskočno desko gospodarske rasti, ki se je hitro dvigala. Kljub temu napredek ni bil kontinuiran, k čemer so v veliki meri pripomogli neugodni trendi v mednarodnih ekonomskih odnosih v letih 1930 in v obdobju po letu 1980. Ključni moment v samem obstoju in nadaljevanju razvoja držav tretjega sveta pa je bila zmožnost prodora in transformacije preostalega dela državne ekonomije s strani novo ustanovljenega izvožno-uvoznega sektorja (Fieldhouse 2000: 362–63).

Kljub omenjenemu razvoju in hitri gospodarski rasti, je dejansko stanje držav tretjega sveta veliko slabše kot se sprva zdi. Glede na poročilo o človekovem razvoju iz leta 1996 naj bi od 23 milijard dolarjev svetovnega BDP-ja, zgolj 5 milijard dolarjev pripadalo državam v razvoju, kljub dejstvu, da predstavljajo skoraj 80% celotne populacije. Še več, zaznati je bilo padec BDP-ja iz 2,3% na 1,4 % za 20 % najrevnejšega prebivalstva, medtem ko se je delež za 20 % najbogatejših povečal iz 70% na 85 %. To je podvojilo razmerje deležev med bogatimi in revnimi s 30:1 na 61:1 in posledično povečalo prepad v dohodku na prebivalca med državami v razvoju proti industrijskim s 5.700 dolarji v letu 1960 na 15.000 dolarjev leta 1993. V osnovi to pomeni, da se je v svetovnem merilu v zadnjih 30-ih letih povečala neenakost in polarizacija v distribuciji svetovnega bogastva (Castells 2000: 351).

Veliko vlogo pri tem sta imeli tuja tehnologija in še posebej tuja posojila, ki sta predstavljala temelj razvoja držav tretjega sveta in ki so nenazadnje, zaradi velikega zadolževanja in recesije, resno ogrozile nadaljnji razvoj. Neposredno vlogo so imele tudi tuje investicije, ki za razliko od posojil niso bile omejene glede na gospodarsko stanje države, a so zato prevzele nadzor nad bistvenimi gospodarskimi sektorji, izvajale pretiran protekcionizem v uvozni

industriji in uveljavljale nepremišljen državni nadzor nad denarno maso. Še največji problem pa naj bi predstavljala nezmožnost moderniziranega industrijskega in urbanega sektorja pri višanju splošne stopnje produktivnosti in prihodkov ruralnega dela države (Fieldhouse 2000: 363).

Po mnenju Fieldhousa (2000: 365) so k večji gospodarski in razvojni rasti vedno vodili trgovina, specializacija in primerjalna prednost, ki pa niso samozadostni. Pri tem je enako pomembna sama sposobnost družbe pri izkoriščanju in investiranju v koristi trgovine, na način, da vsaka naslednja stopnja specializacije produkcije vodi v višjo strokovnost in nenazadnje v boljšo sposobnost konkuriranja na mednarodnih trgih. Ravno zato, pravi, ni prepričljivih dokazov, ki bi nakazovali, da sta za slabo gospodarsko stanje držav tretjega sveta kriva mednarodni trg in kapitalistični sistem. Enake argumente podaja pri konceptu odvisnosti držav v razvoju od industrijskih, pri čemer poudarja medsebojno odvisnost vseh držav od tujih trgov in virov uvoza. Kakršni koli negativni učinki so ponovno posledica nesposobnosti gospodarskih in družbenih prilagajanj držav pri soočanju z lokalnimi in zunanjimi trgi. Kljub temu prepoznava negativne posledice kolonializma, kjer so kolonialne metropole, skladno z lastnimi interesi, vplivale na in ovirale delovanje kolonij ter tako posledično zavirale razvoj in onemogočale možnost avtohtonemu prebivalstvu pri pridobivanju primernih izkušenj in znanj potrebnih za razvoj administracije in gospodarstva. Hkrati pa dodaja, da kolonializem ni predstavljal nepremagljive ovire v razvoju držav in je do določene mere lahko celo pripomogel k razvoju. Nenazadnje poudari pomembnost povezave med trgov in industrializacijo, kjer izpostavi dejstvo, da je vsaka industrija v končni fazi omejena z limitami domačega trga. Le-to se zgodi hitreje v primeru manjših držav, kot so države Afrike, in kasneje v primeru večjih držav, kot je ZDA. Gledano dolgoročno je zato poleg visoke industrializacije za trajno rast potrebna tudi mednarodna konkurenčnost proizvodnega sektorja, kjer pa je ključen izvoz (Fieldhouse 2000: 364–65).

Popolnoma drugačen pogled na odnose odvisnosti in strukturo držav v mednarodni skupnosti podajata Benko (2000) in Brown (2001). Slednji prepoznava kapitalizem kot mednarodni gospodarski sistem v katerem bi si revne države lahko opomogle, se osamosvojile in konkurirale Zahodu, hkrati pa je njegova temeljna značilnost maksimiranje profita na račun drugih, to pomeni razvitega Severa na račun nerazvitega Juga. To pa nakazuje na izrazito kontradiktorno naravo sistema, ker dokler bodo v njem dominirale svetovne velesile, ki si prizadevajo ohraniti vodilni položaj, je popolna materialna in nematerialna neodvisnost Juga

nemogoča. Politika razvitega Severa in nerazvitega Juga, po mnenju avtorja zato spominja na razmerja odvisnosti, ki so bila ustvarjena v procesih kolonizacije in imperializma s sistematičnim prelivanjem presežne vrednosti iz nerazvitih delov sveta v kapitalistične države. Le-to so omogočale različne oblike (ne)ekonomske prisile, ki se danes reproducirajo v t.i. strukturnem nasilju ekonomskega, vojaškega, političnega, kulturnega in tehnološkega imperializma (Brown 2001: 194–217). To se kaže v dobavi surovin in kmetijskih proizvodov, ki so še vedno domena tretjega sveta, medtem ko so razvite države dobaviteljice industrijskega blaga in končnih proizvodov, kar reproducira stanje trgovinske odvisnosti. Hkrati pa je zaradi poslabšanja pogojev menjave odtekanje presežne vrednosti v kapitalistično jedro. Zunanjo trgovino dežel v razvoju označuje monokulturnost, nediverzificiranost in raznorodnost ter nepovezanost ključnih sektorjev proizvodnje, zato prihaja do spodbud za razvoj od zunaj. Prav tako pomembna pa je tudi industrializacija, ki je ključni pogoj za preseganje zaostalosti, njeno uresničevanje pa mora otekati avtonomno, brez zunanjih dejavnikov in s pomočjo države (Benko 2000: 298–303). Posledično to pomeni ustvarjanje akumulacij v korist kapitalističnega in svetovnega trga obvladujočega jedra, ki so odvisne od integriranja azijskih, afriških in latinsko-ameriških držav v svetovni kapitalistični sistem proizvodnje ter strukture potreb razvitega Zahoda. Ekonomski in politični odvisnosti sta se tako pridružili še finančna in industrijska odvisnost, katere značilnosti so gospostvo velekapitala v metropolah ter ekspanzija v čezoceanske teritorije v obliki investicij v proizvodnjo surovin in kmetijskih izdelkov za potrebe kapitalističnega jedra. Rezultati tega se kažejo v izvozni trgovini nerazvitih držav, ki je prvenstveno usmerjena na tržišča kapitalističnega Zahoda, in ki se pojavlja le kot podaljšek nacionalnih gospodarstev razvitih držav. Zaradi poslabšanja realnih možnosti menjave oz. nekvalitetne menjave, nerazvite države ne morejo v zadostni meri izkoriščati zunanje trgovine za avtonomno akumulacijo, ki bi služila financiranju industrializacije ter za modernizacijo (Brown 2001: 194–217).

8. ZAKLJUČEK

Glavni namen pričujočega diplomskega dela je predvsem prikazati povezavo med kolonializmom in globalizacijo, kjer je slednji pravzaprav nadaljevanje in nadgraditev prvega. Konkretno to pomeni, da je globalizacija nadaljevanje kolonialne dediščine, kjer so države, ki so si sprva podrejale, zaslužjevale in izkoriščale, po njihovem mnenju, barbarske civilizacije, danes postale politično močnejše, gospodarsko bolj razvite in industrijsko naprednejše države, ki nadzorujejo in usmerjajo delovanje preostalega sveta glede na lastne preference in motive na način, ki je legitimen in zato sprejemljiv s strani posameznikov. Nadzor se tako dogaja na ravni mednarodnih institucij in agencij, ki naj bi delovale v dobro vseh, in multinacionalnih podjetij, čigar glavni namen je kopičenje profita. Obstoječa politična ureditev posledično deluje na način, ki je v nasprotju z ideali demokracije in ki je v končni fazi nesprejemljiv za ves preostali svet. Pri tem lahko najverjetneje predpostavljam, da tako kot so zmagovalci tisti, ki pišejo zgodovino, so najverjetneje ti isti zmagovalci tisti, ki z določanjem standardov ter gospodarskih, političnih, socialnih in drugih trendov diktirajo smer razvoja.

Enak vzvišen odnos je mogoče zaslediti tudi na bolj podzavestni ravni, kjer je bila preko socializacijskih aparatov sproducirana identiteta ne le Vzhoda kot manjvrednega, temveč tudi Zahoda kot boljšega in civilizacijsko naprednejšega. Pri tem so ponovno v ozadju motivi države, ki poskuša vplivati na posameznike v njihovem delovanju in razumevanju na način, ki je sprejemljiv in nadzorovan. V najbolj pesimističnem slogu bi lahko celo rekla, da gre za pranje možganov, ki pa ga je še vedno možno opaziti tudi dandanes. Posamezniki se tako identificirajo glede na družbo iz katere izhajajo, temu ustrezno pa so prepoznani tudi stereotipi, ki so jim pripisani.

Glede na predstavljene podatke lahko zaključim, da so bile vse tri zastavljene hipoteze potrjene, kar očitno kaže na neko povezanost kolonialne zgodovine s sedanjimi odnosi med državami v mednarodni skupnosti. Kljub temu se zavedam, da o fenomenu globalizacije obstaja veliko teorij in pogledov, kjer se vsak razlikuje v svojem razumevanju le-te in njenih zgodovinskih okvirih, ki se dokazujejo na najrazličnejše načine. Ravno zato menim, da pogled, ki je predstavljen v tem diplomskem delu ni absoluten in je zatorej odprt konstruktivni debati.

Osebno menim, da se razvoj tretjega sveta nikoli ne bo zgodil v celoti, ker to preprosto ni v skladu z interesi razvitih držav. Le-te namreč na račun neenakopravnega odnosa generirajo

donose, poceni delovno silo ter dostop do surovin, kar v veliki meri poganja industrijo Zahoda in njegovega celotnega gospodarstva. Kakršna koli drugačna ureditev bi zato resno ogrozila primat sedanjih velesil, kar pa je s strani Zahoda nesprejemljivo. Omenjeno strukturo vzdržujejo s poseganjem na praktično vsa področja delovanja držav in družbe s kreiranjem politik, z določanjem standardov o tem kaj pomeni biti razvit, z ustvarjanjem navideznih mej sprejemljivega in dostojnega življenja, z dvojnimi merili in še bi lahko naštevali. Ravno zato je več kot upravičeno sklepati, da je Zahod dejansko neposredno odgovoren za slab razvoj Vzhoda, za njegovo industrijsko zaostalost, ki za sabo potegnejo cel sklop družbenih problemov od slabega izobraževanja do neustrezne zdravniške oskrbe, kriminala itd. Kar pa je za moje mnenje še bolj sporno, je dejstvo, da je Zahod ne le odgovoren za nastalo situacijo, temveč da jo vzdržuje in pogloblja še naprej na globalni ravni, preko sredstev, ki naj bi delovala v ravno nasprotno namene, to je v boju proti revščini in za razvoj. To je več kot očitno v primeru delovanja mednarodnih institucij, ki oblikujejo pravila in norme mednarodnega delovanja ter gospodarskega sodelovanja držav, ki naj bi veljale za vse enako, torej nediskriminajoče. Na ta način je omogočena možnost neoviranega delovanja držav skladno z njihovimi zmožnostmi in sposobnostmi v gospodarski, politični in družbeni areni, ki je omejena do te mere, da še vedno zagotavlja avtonomijo držav, samoodločbo narodov, mirno reševanje sporov ter omejeno uporabo orožja. Dejansko pa to pomeni, da je ena od funkcij mednarodnih institucij podeljevanje pravic in dolžnosti, kjer so pravice držav tretjega sveta grobo kršene, ovirane, potlačene in poteptane na račun predvsem gospodarskih interesov razvitega Zahoda. Sočasno pa so kršitve le-teh s strani razvitih držav spregledane in zavite v molk.

Je torej razviti Zahod dolžan zagotavljati preživetje nerazvitega Vzhoda? Glede na argumente, ki sem jih predstavila v diplomskem delu, je odgovor na zastavljeno vprašanje brez dvoma pozitiven. Zahod je dolžan zagotavljati preživetje Vzhoda, ker mu preprosto ne dovoli optimalnega razvoja. Ker ga pri tem zavira, omejuje, izvaja nad njim neformalne pritiske ter ga podreja formalnim sponam, katerih edini namen je izkoriščanje in kopičenje bogastva Zahoda. Ravno zato je skorajda nemogoče podati kakršne koli smernice za naprej, ki bi takšno delovanje omejile ali ga celo spremenile na boljše. Pri čemer največjo težo predstavljajo odnosi nadrejenosti in podrejenosti, ki so v svoji več kot 500-letni zgodovini od kolonializma naprej vse do danes prepleteni in implementirani na vseh področjih političnega, gospodarskega in drugega delovanja držav.

Literatura in viri

Abernethy, David B. (2000): *The dynamics of global dominance: European overseas empires 1415-1980*. New Haven in London: Yale University Press.

Adas, Michael, Peter N. Stearns in Stuart B. Schwartz (1994): *Turbulent Passage: A global History of the Twentieth Century*. New York: HarperCollins College Publishers.

All about Turkey (1996-2007): *The Ottomans and their dynasty*. Dostopno na <http://www.allaboutturkey.com/ottoman.html> (14. avgust 2007).

All Empires (2001): *The Mongol Empire*. Dostopno na http://www.allempires.com/article/index.php?q=The_Mongol_Empire (14. avgust 2007).

Banerjee, Subhabrata Bobby in Stephen Linstead (2001): *Globalization, Multiculturalism and Other Fictions: Colonialism for the new Millennium?* Dostopno na <http://org.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/8/4/683> (20. oktober 2007).

Benko, Vlado (2000): *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: ZPS.

Blackwell, Dick (2003): *Colonialism and Globalization: A Group-analytic Perspective*. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=4&hid=116&sid=7474d9c4-03da-412a-8168-d7d8c21382ca%40sessionmgr102> (26. januar 2007).

Brown, Chris (2001): *Understanding international relations*. Houndmills: Palgrave.

Castells, Manuel (2000): The Rise of the Fourth World. V David Held in Anthony McGrew (ur.): *The Global Transformations Reader*, 348–354. Cambridge: Polity Press.

Cell, John W. (2007): *Colonialism and Colonies*. Dostopno na http://encarta.msn.com/encyclopedia_761576293/Colonialism_and_Colonies.html (25. junij 2007).

Chomsky, Noam (1993): *Year 501. The conquest continues*. London: Verso.

Clark, Ian (1997): *Globalization and Fragmentation: International relations in the twentieth century*. Oxford: Oxford University Press.

Conklin, Alice L. (1998): *Colonialism and Human Rights, A Contradiction in Terms? The Case of France and West Africa, 1895-1914*. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=4&hid=116&sid=7474d9c4-03da-412a-8168-d7d8c21382ca%40sessionmgr102> (23. oktober 2007).

Crane, Brinton, John B Christopher in Robert Lee Wolf (1965): *Civilization in the West*. Engelwood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.

Encyclopedia Encarta (2007): *Mongol Empire*. Dostopno na http://encarta.msn.com/encyclopedia_761571469/Mongol_Empire.html (15. avgust 2007).

Fieldhouse, D.K. (2000): *The West and the Third World*. V David Held in Anthony McGrew (ur.): *The Global Transformations Reader*, 361–365. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (2002): *Runaway world*. London: Profile Books Ltd.

Hobsbawm, Eric (1968): *Obdobje revolucije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Južnič, Stane (1980): *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Založba Obzorja.

Latouche, Serge (1996): *The westernization of the world*. Cambridge: Polity Press.

Mann, Michael (1997): Has globalization ended the rise and rise of the nation-state? *Review of International Political Economy* 4(3), 472–496.

Mastanduno, Michael (2007): *Imperialism*. Dostopno na http://encarta.msn.com/encyclopedia_761558317/Imperialism.html (28. junij 2007).

Millennium Development Goals Indicators (2003a): *Millennium Development Goals (MDGs)*. Dostopno na <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Indicators/OfficialList.htm> (8. oktober 2007).

Millennium Development Goals Indicators (2003b): *Millennium Development Indicators: World and regional groupings*. Dostopno na <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/RegionalGroupings.htm> (8. oktober 2007).

Naročnicka, Natalija (2006): *Dejavnost Vatikana na ozemlju Rusije (Geopolitični aspekt)*. Dostopno na <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp73/natna73/dejav73.htm> (24. oktober 2007).

OECD (2007): *Country classification*. Dostopno na <http://www.oecd.org/dataoecd/15/14/39044061.pdf> (8. oktober 2007).

Overton, John (2001): *Worlds Apart: Reflections on Trust, Colonialism and Decolonisation*. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=5&hid=116&sid=7474d9c4-03da-412a-8168-d7d8c21382ca%40sessionmgr102> (23. oktober 2007).

Payne, Anthony (1999): Reframing the global politics of development. *Journal of International Relations and Development* 2(4), 369–379.

OSCR (2007): *Postcolonialism today: Theoretical challenges and pragmatic issues 2002*. Toronto: A Multidisciplinary Conference. Dostopno na <http://www.semioticon.com/virtuals/postcol.html> (7. december 2007).

Power, Marcus (2006): *Anti-racism, deconstruction and 'overdevelopment'*. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=6&hid=116&sid=7474d9c4-03da-412a-8168-d7d8c21382ca%40sessionmgr102> (23. oktober 2007).

Said, Edward W. (1996): *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Scholte, Jan Aart (2005): *Globalization: A critical introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.

Scholte, Jan Aart (2000): *Globalization: A critical introduction*. Basingstoke: Macmillan.

Stiglitz, Joseph E. (2002): *Globalization and its discontents*. London: Penguin Group.

The Globalization Website (2001): *World system theory*. Dostopno na <http://www.sociology.emory.edu/globalization/theories01.html> (25. oktober 2007).

The Ottomans.org (2002a): *History*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history/index.asp> (16. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002b): *1299-1400*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1299.asp> (16. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002c): *1400-1500*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1400.asp> (16. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002d): *1500-1600*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1500.asp> (17. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002e): *1600-1700*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1600.asp> (17. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002f): *1700-1800*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1700.asp> (22. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002g): *1800-1900*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1800.asp> (22. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002h): *1900-1921*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/history1900.asp> (22. avgust 2007).

The Ottomans.org (2002i): *World War I*. Dostopno na <http://www.theottomans.org/english/history/worldwar.asp> (22. avgust 2007).

The World Bank (2007a): *Country classification*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20420458~menuPK:64133156~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html> (8. oktober 2007).

The World Bank (2007b): *WDI Online List of Time Series Indicators*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20523397~menuPK:64133163~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html> (8. oktober 2007).

The World Bank (2007c): *Country groups*. Dostopno na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20421402~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html> (9. oktober 2007).
Todaro, Michael P. in Stephen C. Smith (2006): *Economic development, 9th edition*. Boston: Pearson Addison-Wesley Series in Economics.

Toplak, Cirila (2004): Obdobje 1880-1914: Westernizacija, internacionalizacija ali že predglobalizacija sveta? V Milan Brglez (ur.): *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, 51–64. Ljubljana: Založba FDV.

UN-DESA (2005): *World Economic and Social Survey 2004*. Dostopno na <http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004files/annexweb.pdf> (8. oktober 2007).

UNDP (2003): *Human development report 2003*. Dostopno na http://hdr.undp.org/reports/global/2003/pdf/hdr03_backmatter_1.pdf (4. oktober 2007).

UNDP (2005): *Human development report 2005*. Dostopno na http://hdr.undp.org/en/media/hdr05_complete.pdf (20. november 2007).

UNDP (2006a): *Human development report 2006*. Dostopno na <http://hdr.undp.org/hdr2006/report/HDR06-complete.pdf> (9. oktober 2007).

UNDP (2006b): *Human development report 2006 - Tables*. Dostopno na http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR_2006_Tables.pdf (10. oktober 2007).

UN-OHRLLS (2007a): *Least Developed Countries: About Least Developed Countries*. Dostopno na <http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/58> (19. september 2007).

UN-OHRLLS (2007b): *Least Developed Countries: Country Profiles*. Dostopno na <http://www.un.org/ohrlls/> (10. oktober 2007).

Waters, Malcolm (2001): *Globalization*. London in New York: Routledge.

Wikipedia the free encyclopedia (2007): *Colonialism*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Colonialism> (25. junij 2007).

Wolf, Eric R. (1998): *Evropa in ljudstva brez zgodovine I*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

World Maps Online (2007): *Exploration and Empires, 1400-1700*. Dostopno na http://worldmapsonline.com/UnivHist/30323_6.gif (28. junij 2007).